

Uloga privrženosti i percepcije majčinog roditeljskog stila u objašnjenju kćerina pružanja brige

---

Ljuština, Neva

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:676772>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Diplomski studij psihologije

Neva Ljuština

Uloga privrženosti i percepcije majčinog roditeljskog stila u
objašnjenju kćerina pružanja brige

Diplomski rad

Rijeka, 2016.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Diplomski studij psihologije

Neva Ljuština

Uloga privrženosti i percepcije majčinog roditeljskog stila u
objašnjenju kćerina pružanja brige

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Sanja Smojver – Ažić , izv.prof.

Rijeka, 2016.

IZJAVA

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad izradila samostalno, znanjem stečenim studirajući na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Rijeci, služeći se navedenim izvorima podataka i uz stručno vodstvo mentorice dr.sc. Sanje Smojver Ažić, izv.prof.

U Rijeci, 2016.

Zahvale

Prije svega, zahvaljujem se svojoj mentorici na ukazanom povjerenju, podršci i pružanju potpore i stručnog vodstva tijekom pripreme i provođenja istraživanja i izrade ovog rada, ali i za pruženu inspiraciju i izazov tijekom cijelog akademskog obrazovanja. Zahvaljujem se i članovima Povjerenstva na usmjeravanju i savjetima pri pisanju rada. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Rijeci pružio mi je kvalitetna znanja i vještine te me naučio aktivnom djelovanju psihologa u znanosti i struci, stoga bih se posebno željela zahvaliti svim članovima Odsjeka koji su doprinjeli mojem akademskom razvoju.

Zahvaljujem se posebno svojoj majci i ostalim članovima obitelji koji su me uz puno savjeta, poštovanja i ljubavi podupirali, kako tijekom studiranja, tako i tijekom pisanja ovog rada. Još jedno posebno hvala upućujem svojem Tediju i prijateljima, koji su za mene uvijek tu, puni razumijevanja, humora i podrške.

Sažetak

Tijekom odrastanja, ponavljane interakcije s figurom privrženosti i primarnim skrbnikom vode razvoju *mentalnih reprezentacija sebe i drugih* u bihevioralnim sustavima privrženosti i pružanja brige. Ovo je istraživanje nastojalo ispitati ulogu privrženosti i percipiranog majčinog roditeljskog stila u formiranju mentalnih reprezentacija brige kod kćeri te provjeriti postojanje međugeneracijskog prijenosa brige i privrženosti na uzorku od 44 studentice od 18 do 30 godina i njihovih majki.

Budući da u Hrvatskoj ne postoji adekvatan prijevod i prilagodba skale kojom bi se mogle ispitati mentalne reprezentacije brige, provedeno je istraživanje na posebnom uzorku ispitanika u svrhu prijevoda i prilagodbe instrumenta Mentalne reprezentacije brige.

Na dimenzijama privrženosti dobivena je pozitivna povezanost majčinih i kćerinih rezultata dimenzije anksioznosti, ali ne i dimenzije izbjegavanja. Nije se pokazala povezanost rezultata majki i kćeri između istih mentalnih reprezentacija brige, izuzev negativne povezanosti majčine procjene učinkovitog pružanja pomoći i kćerinog usmjeravanja na sebe. Rezultati su također pokazali povezanost dviju generacija kćeri u percepciji majčine pružene emocionalne topline i majčinog odbacivanja, ali i generacijsku razliku u ovim komponentama percipiranog roditeljskog stila, što istovremeno govori u prilog međugeneracijskoj povezanosti i razlici u prihvatljivim odgojnim metodama i roditeljskim stilovima u dvije generacije. Majke koje pokazuju niske rezultate na dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja (sigurna privrženost) pokazuju više emocionalne topline prema svojim kćerima. S druge strane, kćeri koje su doživjele visoko prezaštićivanje od svojih majki imaju više izraženu anksioznu dimenziju privrženosti.

Hipoteza o doprinosu privrženosti formiranju mentalnih reprezentacija brige djelomično je potvrđena. Pokazala se pozitivna uloga sigurne privrženosti u svim pozitivnim mentalnim reprezentacijama brige. Kod negativnih reprezentacija brige, visoka anksioznost pokazala se značajnim prediktorom za egoistične motive pri pružanju pomoći, dok usmjerenost na sebe pri pružanju pomoći nije bila dodatno objašnjena dimenzijama privrženosti.

Unatoč nedostacima istraživanja, potvrđene su neke od generalnih pretpostavki o međugeneracijskom prijenosu privrženosti, formiranju unutarnjih radnih modela privrženosti te međudjelovanju sustava privrženosti i brige.

Ključne riječi: privrženost, pružanje brige, međugeneracijska povezanost, prošlo majčino ponašanje, majke i kćeri.

Abstract:

The Role of Attachment and Memories of Mother`s Upbringing in Daughter`s Caregiving System

Throughout the human lifespan, repeated interactions with attachment figures and primary caregivers lead to development of internal working models of self and others that provide a base for development of individual attachment and caregiving system. This study sought to examine the role of attachment and perceived mother`s parental rearing style in formation of daughter`s mental representations of caregiving, as well as to verify the existence of intergenerational transmission of attachment and caregiving on a sample of 44 female students, aged from 18 to 30, and their mothers.

Due to the lack of valid instrument for measuring mental representations of caregiving in Croatia, another study with different sample of participants (N = 344) was conducted in order to provide a valid translation and adaptation of Mental representations of Caregiving Scale.

Results showed positive correlation of mother`s and daughter`s attachment anxiety, but not attachment avoidance. Although there was no significant correlation in mother`s and daughter`s similar mental representations of caregiving, results showed negative correlation of mother`s perceived ability to provide help and daughter`s selfish orientation. Results also showed significant correlation of perceived mother`s emotional warmth and rejection across two generations, and, in the same time, significant generational difference in the same components of perceived mother`s parental rearing style. Those findings confirm both intergenerational transmission, and difference in acceptable parenting methods and styles of two generations. Mothers with low scores in attachment avoidance and anxiety (secure attachment) showed more emotional warmth towards their daughters. On the other hand, mothers with overprotective parental rearing style, have daughters who showed high results on attachment anxiety.

Significant role of attachment in forming mental representations of caregiving was only partially confirmed: positive role of secure attachment was displayed in positive mental representations of caregiving. With negative representations of caregiving, attachment anxiety significantly predicted egoistic motives for helping, while selfish orientation in caregiving was not further explained by attachment dimensions. In spite of methodological obstacles, obtained results were able to confirm some of the general assumptions for inter-generational

transmission of attachment, as well as to contribute to better understanding of internal working models of attachment and caregiving and their interaction.

Key words: attachment, caregiving, perceived mothers rearing style, intergenerational relations, mothers and daughters.

SADRŽAJ

1.	UVOD	9
1.1.	Privrženost	10
1.1.1.	Modeli i teorije privrženosti: Bowlby i Ainsworth	10
1.1.2.	Privrženost u odrasloj dobi – mentalne reprezentacije	12
1.1.3.	Individualne razlike u privrženosti	12
1.1.4.	Stabilnost i konzistentnost tijekom života	15
1.1.5.	Međugeneracijski prijenos privrženosti	17
1.2.	Pružanje brige	19
1.2.1.	Mentalne reprezentacije brige	19
1.2.2.	Aktivacija i dinamika sustava za pružanje brige	21
1.2.3.	Individualne razlike u pružanju brige	21
1.2.4.	Model individualnih razlika u pružanju brige Reizer i Mikulincera	24
1.3.	Međudjelovanje sustava privrženosti i pružanja brige	26
1.4.	Povezanost sustava privrženosti i brige u bliskim odnosima	28
1.4.1.	Privrženost i briga u obiteljskim odnosima	29
1.5.	Cilj istraživanja	32
2.	PROBLEMI I HIPOTEZE	34
	Problemi rada	34
	Hipoteze	34
3.	PREDISTRAŽIVANJE:	36
	Prijevod i prilagodba instrumenta „Mental Representations of Caregiving Scale“	36
	Ispitanici	36
	Postupak	36
	Rezultati	37
4.	METODA	41
4.1.	Ispitanici	41
4.2.	Instrumenti	42
4.2.1.	Mentalne reprezentacije brige	42
4.2.2.	Inventar iskustva u bliskim vezama	43
4.2.3.	Upitnik percipiranog roditeljskog stila	43
4.2.4.	Sociodemografski podaci i upitnik ispitivanja kvalitete odnosa majke i kćeri	45
4.3.	Postupak	46
5.	REZULTATI	47
5.1.	Međugeneracijska povezanost privrženosti, brige i percepcije majčinog prošlog ponašanja	48

5.1.1.	Prijenos privrženosti	48
5.1.2.	Prijenos brige	48
5.1.3.	Povezanost doživljaja majčinog prošlog ponašanja u dvije generacije	49
5.2.	Generacijske specifičnosti privrženosti, mentalnih reprezentacija brige i percepcije majčinog prošlog ponašanja	50
5.3.	Uloga percipiranog prošlog majčinog ponašanja u objašnjenju privrženosti kćeri	51
5.4.	Uloga privrženosti i percipiranog prošlog majčinog ponašanja u objašnjenju mentalnih reprezentacija brige	53
6.	DISKUSIJA	58
6.1.	Međugeneracijski prijenos privrženosti, brige i percipiranog majčinog prošlog ponašanja	59
6.1.1.	Međugeneracijska povezanost dimenzija privrženosti	59
6.1.2.	Međugeneracijska povezanost mentalnih reprezentacija brige	60
6.1.3.	Povezanost dviju generacija kćeri u doživljenom majčinom prošlom ponašanju	61
6.2.	Generacijske specifičnosti privrženosti, percipiranog prošlog ponašanja majke i mentalnih reprezentacija brige	62
6.3.	Uloga percipiranog majčinog prošlog ponašanja u objašnjenju privrženosti kćeri	63
6.4.	Uloga privrženosti i percipiranog roditeljskog stila majke kod mentalnih reprezentacija brige	64
6.5.	Doprinosi, ograničenja i implikacije istraživanja	68
7.	ZAKLJUČAK	72
8.	LITERATURA	73

1. UVOD

Brojna istraživanja i razvojne teorije ukazuju na važnost interpersonalnih odnosa za razvoj pojedinca. Odnosi s primarnim skrbnicima temelji su izgradnje ostalih međuljudskih odnosa – oni počinju vrlo rano i intenzivni su tijekom cijeloga života. Teorija privrženosti, razvojna teorija o ljudskim odnosima, može uvelike doprinijeti razumijevanju uloge odnosa roditelja i djeteta u pružanju brige (Bowlby, 1982). Prema Kretchmar i Jacobvitz (2002), jedno od prevladavajućih objašnjenja roditeljstva jest da pružanje roditeljske brige u odrasloj dobi proizlazi iz vlastitog sjećanja na roditeljski odgoj. Ova je međugeneracijska hipoteza potvrđena u teorijskoj, empirijskoj i kliničkoj literaturi (Bowen, 1978; Minuchin, 1974; van Ijzendoorn, Goldberg, Kroonenberg i Frenkel, 1992). Teorija privrženosti, ali i teorije obiteljskih sistema, tako pretpostavljaju prijenos naučenih strategija i stilova koji su se kod pojedinca razvili na temelju ponašanja njihovih roditelja ili primarnih figura privrženosti (Bowen, 1978.; Bowlby, 1982).

Opisujući teoriju bihevioralnih sustava, Bowlby predlaže dva temeljna komplementarna koncepta koji određuju funkcioniranje u odnosima s drugima: sustav privrženosti i sustav pružanja brige. Dok bihevioralni sustav privrženosti motivira pojedinca na traženje blizine s onima od kojih očekuje pravovremenu brigu, njegu i zaštitu, sustav pružanja brige motivira ga na pružanje pravovremene i responzivne zaštite, brige i pomoći (Bowlby, 1982). Iako su sustavi funkcionalno različiti, brojna su istraživanja pokazala kako djelovanje jednog sustava oblikuje funkcioniranje onog drugog (George i Solomon, 1999; Mikulincer i Shaver, 2009). Interakcija ovih dvaju sustava tako će oblikovati ponašanje pojedinca u bliskim odnosima (Canterberry i Gillath, 2012).

Kapacitet za ostvarivanje sigurnih emocionalnih veza s drugima, u ulozi pružatelja ili primatelja brige, smatra se jednom od osnovnih karakteristika optimalnog funkcioniranja (Gillath, Shaver i Mikulincer, 2005; Kuncie i Shaver, 1994; Mikulincer i Shaver, 2007; Shaver i Hazan, 1998;). Meneghini i sur. (2015) ističu kako se ostvarivanje najjače povezanosti odvija s onima koji pružaju potporu i brigu, ali i kako je pružanje brige, u većoj ili manjoj mjeri, zastupljeno kod svakog pojedinca. Ipak, temeljne su sklonosti prema pružanju i traženju brige pod snažnim utjecajem osobnih iskustava, što u konačnici rezultira mjerljivim individualnim razlikama u orijentacijama unutar ovih bihevioralnih sustava.

1.1. Privrženost

Koncept privrženosti, čiji su začetnici Bowlby (1982) i Ainsworth (1979) najčešće se definira kao afektivna veza između osobe i njene figure privrženosti, čiji je glavni mehanizam traženje i održavanje bliskosti, posebice u stresnim situacijama. Figura privrženosti može pružiti zaštitu, vodstvo i potporu, pritom pomažući pojedincu u regulaciji vlastitog stresa i ponovnom uspostavljanju osjećaja sigurnosti (Canterberry i Gillath, 2012). Iako sustav privrženosti najvažniju ulogu ima u ranoj dobi, kada ranjivom djetetu osigurava preživljavanje putem zaštite snažnije okoline, Bowlby (1988) ističe kako on ostaje značajan i tijekom odrasle dobi. Počevši od ranih interakcija s primarnim skrbnicima, pojedinac razvija vlastitu fleksibilnost, osjetljivost na kontekst te regulaciju negativnih emocija, kao i kako održati vrijedne bliske odnose koji mu donose osjećaj sigurnosti. Načini pomoću kojih pojedinac traži, razvija i održava vlastiti osjećaj sigurnosti isprepliću se i organiziraju u personaliziranu mrežu generaliziranih radnih modela, shema ili reprezentacija, koje vode ponašanje i usmjeravaju percepciju i očekivanja prema vlastitom i tuđem ponašanju, kogniciji i emocijama (Canterberry i Gillath, 2012).

1.1.1. Modeli i teorije privrženosti: Bowlby i Ainsworth

Prema Berk (2015), danas najprihvaćeniji pogled na privrženost je etološka teorija privrženosti, koja prepoznaje da se emocionalna veza dojenčeta sa skrbnikom razvila kao odgovor koji je povećavao vjerojatnost preživljavanja. John Bowlby, njen začetnik (1969/1982), ovu je teoriju započeo uvažavanjem psihoanalitičke postavke o tome da kvaliteta privrženosti koju dijete razvije prema skrbniku ima dalekosežne posljedice za osjećaj sigurnosti i sposobnost formiranja veza s povjerenjem. Promatranjem obrazaca ponašanja koji pospješuju preživljavanje, Bowlby je razvio teoriju bihevioralnih sustava (1982) – urođenih bioloških i psihofoizioloških entiteta koji kod pojedinaca vode izbor, aktivaciju ili deaktivaciju određenih ponašanja usmjerenih prema razvoju prikladnih reakcija na zahtjeve iz okoline, kao i prema ostvarenju ciljeva nužnih za preživljavanje pojedinca. Prema Bowlbyju (1982), temeljni bihevioralni sustavi su privrženost, istraživanje, spolni odnosi i pružanje brige te se aktiviraju u određenim situacijama koje zahtijevaju specifičnu promjenu u međudjelovanju pojedinca i njegove okoline.

Budući da bihevioralni sustavi pružaju predvidivu i generalno funkcionalnu promjenu u odnosu između pojedinca i okoline, mogu se pobliže objasniti kroz šest osobina (Gillath, Shaver i Mikulincer, 2005):

- a) Specifična biološka funkcija koja povećava vjerojatnost preživljavanja i uspjeh u reprodukciji pojedinca;
- b) Skup podražaja koji potiču aktivaciju u specifičnom kontekstu;
- c) Skup promjenjivih, funkcionalno ekvivalentnih ponašanja koja čine primarnu strategiju sustava za postizanje određenog ciljnog stanja;
- d) Specifično ciljno stanje – promjena u pojedincu i okolini koja označava prestanak aktivacije sustava;
- e) Skup kognitivnih operacija koje vode funkcioniranje sustava;
- f) Specifične poveznice s drugim bihevioralnim sustavima.

Prema Bowlbyju (1969; 1982), bihevioralni sustav privrženosti aktivirat će se percepcijom prijetnji i opasnosti iz okoline, koje će uzrokovati traženje blizine drugih koji mogu zaštititi ugroženog pojedinca. Održavanje bliskosti i zaštite s primarnom figurom privrženosti rezultirat će osjećajima olakšanja i sigurnosti, kao i pozitivnim mentalnim reprezentacijama sebe i drugih. Ovaj je bihevioralni sustav, prema Bowlbyju (1988), iznimno važan za razvoj emocionalne stabilnosti, pozitivne slike o sebi te za formaciju pozitivnih stavova prema budućim romantičnim partnerima i drugim bliskim odnosima. Štoviše, budući da optimalno funkcioniranje sustava privrženosti podržava i olakšava opušteno i pouzdano uključivanje u druge aktivnosti izvan sustava privrženosti, ono omogućuje funkcioniranje drugih ključnih bihevioralnih sustava, posebice sustava za istraživanje i sustava za pružanje brige, te, u konačnici, proširuje vještine i perspektivu pojedinca, njegujući pritom njegovo mentalno zdravlje i samoaktualizaciju (Bowlby, 1988).

Ainsworth, Blehar, Waters i Wall, (1978) uvode pojam *figure privrženosti*, prema kojoj dijete poseže i traži blizinu u slučaju ugroženosti i nesigurnosti. Figura privrženosti, koja je najčešće primarni skrbnik u ranom djetinjstvu, može pružiti zaštitu, vodstvo i potporu, na taj način potpomažući regulaciju stresa te ponovno uspostavljanje sigurnosti kod pojedinca (Canterberry i Gillath, 2012). Iako je sustav privrženosti najvažniji u ranom životu, kada je pojedinac najranjiviji i njegovo preživljavanje ovisi o drugima, Bowlby (1988) ističe kako ostaje važan tijekom cijelog životnog vijeka. Kao takav, sustav privrženosti mobilizirat će traženje bliskosti u vremenima kada je pojedincu pomoć potrebna tijekom odrasle dobi (Canteberry i Gillath, 2012; Cassidy i Shaver, 2008; Mikulincer i Shaver, 2007).

1.1.2. Privrženost u odrasloj dobi – mentalne reprezentacije

Tijekom odrastanja, ponavljane interakcije s figurom privrženosti vode razvoju *mentalnih reprezentacija sebe i drugih* (Bartholomew i Horowitz, 1991). Prema Bowlbyju (1973), reakcije značajnih drugih na aktivaciju sustava za privrženost kod djeteta te internalizacija tih reakcija od strane djeteta čine *unutarnje radne modele privrženosti*.

Ove predodžbe predstavljaju skup očekivanja o dostupnosti figura privrženosti, vjerojatnosti da će one pružiti podršku za vrijeme stresa, kao i skup očekivanja interakcije s tim figurama. Tako će figure privrženosti koje su dostupne i responzivne prema djetetu olakšati optimalni razvoj njegovog sustava privrženosti, pružajući osjećaj povezanosti i sigurnosti te, u konačnici, omogućiti pojedincu razvijanje strategije regulacije stresa koja uključuje oslanjanje na tuđu potporu i pomoć. Pozitivan pogled na druge kao na nježne, brižljive i povjerljive, te na sebe kao na sposobnog i kompetentnog pojedinca vrijednog ljubavi i potpore, rezultirat će razvojem sigurne privrženosti (Canterberry i Gillath, 2012). Osjećaj sigurnosti i zaštićenosti u odnosu doprinosi ojačavanju vještina koje su vrijedne za pojedinca u bliskim odnosima (Hazan i Shaver, 1987; Feeney i Noller, 1990).

S druge strane, ako figure privrženosti za pojedinca nisu pouzdane, dostupne i podupiruće, pojedinac nije u mogućnosti steći osjećaj sigurnosti – razvija strategije regulacije stresa koje ne uključuju traženje potpore i pomoći od drugih (Gillath i sur., 2005). Bowlby (1973) napominje da se mentalne reprezentacije privrženosti tijekom života mijenjaju i oblikuju na svjesnoj i nesvjesnoj razini, u svrhu postizanja konzistentnosti i stabilnosti, kao i za konačnu primjenu u novim situacijama u kojima se pojedinac zatekne, na taj način oblikujući i usmjeravajući kogniciju, emocije i ponašanje u različitim kontekstima (Bowlby, 1973). Unutrašnji radni model tako postaje bitan dio ličnosti koji služi kao vodič za sve buduće bliske odnose (Bretherton i Munholland, 1999).

1.1.3. Individualne razlike u privrženosti

Kroz višegodišnja istraživanja privrženosti, autori su se u najvećoj mjeri usmjerili na koncept sigurnosti kao sredstvo za opisivanje utjecaja bliskih odnosa i traženja bliskosti kod pojedinaca (DuBois, 2012). Rad Ainsworth i sur. (1978) originalno je konceptualizirao sigurnost privrženosti unutar tri kategorije stilova privrženosti koja su uključivala sigurni, anksiozni i izbjegavajući stil. Tipologiju Ainsworth i sur. također su slijedili Hazan i Shaver (1987), rasporedivši stilove privrženosti kod odraslih u domeni romantičnih odnosa unutar tri kategorije. Početkom 90 – tih godina 20. stoljeća i provođenjem novih istraživanja na temu

privrženosti (Bartholomew i Horowitz, 1991; Brennan, Clark i Shaver, 1998; Mikulincer i Shaver, 2007), stilovi su prepoznati kao regije u kontinuiranom, dvo – dimenzionalnom prostoru u kojem dva ortogonalna konstrukta, anksioznost s jedne i izbjegavanje s druge strane, opisuju načine na koje osoba nastoji postići sigurnost privrženosti. Ove se dvije komponente u podlozi privrženosti, osim pomoću navedenih afektivno – bihevioralnih pojmova *dimenzije anksioznosti* i *dimenzije izbjegavanja*, mogu promatrati i u kognitivnim terminima: *model sebe* i *model drugih* (Crowell, Fraley i Shaver, 1999). Autori Bartholomew i Horowitz (1991) pružili su dvodimenzionalni model tipova privrženosti u odrasloj dobi, prikazan na *Slici 1*.

Slika 1. Dvodimenzionalni model tipova privrženosti u odrasloj dobi (Bartholomew i Horowitz, 1991).

		MODEL O SEBI	
		Pozitivan (niska anksioznost)	Negativan (visoka anksioznost)
MODEL O DRUGIMA	Pozitivan (nisko izbjegavanje)	SIGURNA PRIVRŽENOST Ugoda s intimnošću i autonomijom	ZAOKUPLJENA PRIVRŽENOST Zaokupljenost odnosima
	Negativan (visoko izbjegavanje)	ODBIJAJUĆA PRIVRŽENOST Odbijanje intimnosti Suprotnost ovisnosti	PLAŠLJIVA PRIVRŽENOST Strah od intimnosti Izbjegavanje društva

Anksiozna privrženost

Ponašanja karakteristična osobama visoko na dimenziji anksioznosti rezultat su preuveličavanja strategija privrženosti čija je funkcija osiguravanje dostupnosti, pažnje i osjetljivosti primarne figure privrženosti (Bowlby, 1982; DuBois, 2012). Prema Mikulinceru i Shaveru (2007), iskustva nestalne ili nametljive brige od strane figure privrženosti rezultiraju povišenim razinama anksioznosti. Ova preokupirajuća ponašanja proizlaze iz pretjerane osjetljivosti na prijetnje iz okoline, uz kronično nepovjerenje u vlastite sposobnosti za učinkovito nošenje sa životnim problemima. Canterberry i Gillath (2012) ističu kako će osobe visoke anksioznosti nastojati sebe prikazati ranjivima, bespomoćnima i u neprestanoj potrebi za pomoći. Uzrok hiperaktivacije je i predviđanje da značajni drugi uz koje osoba ostvaruje

sigurnost neće biti prisutni u trenutku kad su najviše potrebni. Hiperaktivne strategije kronični su pokušaji reakcije na dugotrajni stres ili negativne emocije koje signaliziraju pravu ili zamišljenu prijetnju pojedincu (DuBois, 2012).

Izbjegavajuća privrženost

Ponašanja karakteristična osobama koje pokazuju visoki rezultat na dimenziji izbjegavanja predstavljaju inhibiciju strategija privrženosti (DuBois, 2012). Canterbury i Gillath (2012) ističu kako je mogući uzrok izbjegavajuće privrženosti hladna i odbijajuća briga od strane primarne figure privrženosti, koja dovodi do djetetove potrebe da se samostalno suočava sa stresnim životnim situacijama. Izbjegavajuća ponašanja kod pojedinca služe poricanju i odbacivanju potrebe za pružateljima brige – figurama privrženosti (DuBois, 2012). Strategije izbjegavanja u konačnici podržavaju oslanjanje samo na sebe kao na jedini trajni i učinkoviti način za postizanje sigurnosti. Kod osoba visokog izbjegavanja, stres je potisnut izbjegavanjem, umanjivanjem i poricanjem prijetnji iz okoline, kao i intenzivne psihološke boli koju one mogu uzrokovati. Strategiju poricanja slijedi pretjerano samouvjereni pogled na sebe kao nadmoćnog u odnosu na druge za učinkovito i bezbolno rješavanje vlastitih problema (Canterberry i Gillath, 2012). Izbjegavajuća privrženost odraz je nepovjerenja osobe u značajne druge te njene tendencije za održavanjem ponašajne neovisnosti i emocionalne udaljenosti od okoline (DuBois, 2012).

Nesigurna – neorganizirana privrženost

Kod pojedinaca čija su ponašanja karakteristična za visoku anksioznost i za visoko izbjegavanje pojavljuje se kompleksna kombinacija inhibicija i preuveličavanja strategija privrženosti. Čini se da te osobe djeluju na kaotičan, zbunjujući i štetan način (DuBois, 2012). Istraživanja su pokazala povezanost povišenih ponašanja anksioznosti i izbjegavanja sa simptomima graničnog poremećaja ličnosti, koji karakteriziraju kronično suicidalno ponašanje, samo – ozljeđivanje te nestabilnost u emocijama, mišljenju, ponašanju i identitetu. Ovi su rezultati dobiveni kod kliničke i kod ne kliničke populacije (Levy, Meehan, Weber, Reynoso i Clarkin, 2005; Mikulincer i Shaver, 2007).

Sigurna privrženost

Osobe koje pokazuju nisku anksioznu i nisku izbjegavajuću privrženost koriste strategije sigurne privrženosti. Unutarnji radni model osoba sa sigurnom privrženosti uključuje tri skupa temeljnih vjerovanja (Mikulincer i Shaver, 2005):

- 1) Optimistična procjena životnih problema – vjerovanje u mogućnost njihova rješavanja;
- 2) Pozitivna uvjerenja o vlastitoj vrijednosti, kompetencijama i vještinama potrebnima za suočavanje sa životnim situacijama;
- 3) Pozitivna uvjerenja o namjerama i kompetencijama drugih koji čine sustav potpore za suočavanje sa životnim problemima.

Ova su vjerovanja poduprta oslanjanjem na učinkovitu emocionalnu regulaciju i konstruktivne strategije rješavanja problema. Glavna karakteristika ovih strategija je istovremeno oslanjanje na sebe i korištenje socijalne potpore u svrhu postizanja osjećaja sigurnosti (Mikulincer i Shaver, 2005a). Mikulincer i Shaver (2007) svojim su istraživanjem pokazali značajan pozitivan doprinos sigurne privrženosti za funkcioniranje u mnogim domenama životnog funkcioniranja (obiteljski život, posao, zdravlje, duhovnost).

1.1.4. Stabilnost i konzistentnost tijekom života

Brojne su studije potvrdile stabilnost privrženosti tijekom života – postojanje stabilnih individualnih razlika od djetinjstva do mlađe odrasle dobi utvrđeno je longitudinalnim istraživanjima (Main, Kaplan i Cassidy, 1985; Thompson, 2006) i metaanalizom (Fraley, 2002). Primjerice, u opsežnom longitudinalnom istraživanju Sroufea i sur., odgajatelji su procjenjivali da predškolska djecu koja su pokazala sigurnu privrženost u dojenačkoj dobi imaju više samopoštovanja, empatije i socijalnih kompetencija u odnosu na nesigurno privržene vršnjake. U dobi od 11 godina, djeca sa sigurnom privrženosti ponovno su bila procijenjena kao bolje socijalno prilagođena, uz prisnija prijateljstva i povoljnije odnose s vršnjacima i bolje socijalne vještine. U adolescenciji i odrasloj dobi, ova su djeca imala veću podršku socijalnih mreža, stabilnije i ugodnije romantične veze te su postizala više razine obrazovanja (Elicker, Englund i Sroufe, 1992; Sroufe, 2002; Sroufe, 2005). Nekoliko je istraživanja također pokazalo visoku dugoročnu stabilnost sigurne privrženosti od dojenačke dobi do srednjeg djetinjstva i, na temelju intervjua o odnosima s roditeljima, do adolescencije i predodraslosti (Hamilton, 2000; Waters, Merrick, Treboux, Crowell i Albersheim, 2000).

S druge strane, rezultati istraživanja koja su u uzorak uključila djecu roditelja slabijeg

socioekonomskog statusa pokazuju promjene statusa privrženosti iz sigurnog u nesigurni, ili iz jednog u drugi nesigurni obrazac (Fish, 2004; Vondra, Hommerding i Shaw, 1999; Vondra, Shaw, Searingen, Cohen i Owens, 2001). Iznimka promjenama kvalitete privrženosti od dojenčadi prema mladoj odrasloj dobi je neorganizirano – neorijentirana privrženost, nesigurni obrazac koji pokazuje gotovo jednaku stabilnost kao sigurna privrženost (Barnett, Ganiban i Cicchetti, 1999; Hesse i Main, 2000; Weinfeld, Whaley i Egeland, 2004). Osvrćući se na nalaze istraživanja neorganizirane privrženosti, Berk (2015) ističe kako mnogo dojenčadi i djece ovog tipa privrženosti doživljava iznimno negativnu skrb, koja može poremetiti emocionalnu samo – regulaciju u toj mjeri da uzrokuje stalnu prisutnost zbunjujućih i ambivalentnih osjećaja prema primarnim figurama privrženosti. Sustavne promjene i nedosljednost nalaza istraživanja o posljedicama kvalitete rane privrženosti pokazuju ulogu *kontinuiteta skrbi* koji u konačnici određuje hoće li kvaliteta privrženosti u djetinjstvu biti povezana s kasnijim razvojem (Berk, 2015).

Postojeća literatura o stabilnosti privrženosti u odrasloj dobi pokazuje dva jasna ishoda (Davila i Cobb, 2003). Prvo, modeli odrasle privrženosti pokazuju umjerenu stabilnost, budući da rezultati istraživanja često sadrže procjenu različitih stilova ili dimenzija privrženosti kod istih ispitanika tijekom vremena (Baldwin i Fehr, 1995; Davila, Burge i Hammen, 1997; Davila, Karney i Bradbury, 1999). Drugo, navedene promjene kod ispitanika odraz su sustavnih varijacija, odnosno životnih iskustava koja su djelovala na vulnerabilnost ispitanika (Davila i Cobb, 2003). Rezultati istraživanja Davile i Cobb (2003) pokazuju da je kod osoba koje su tijekom života bile izložene stresnim faktorima koji su mogli utjecati na njihovu vulnerabilnost, zabilježena veća promjena u sigurnosti privrženosti. Za opis sustavnih promjena u kvaliteti privrženosti, Davila i Cobb predlažu model individualnih razlika. Prema ovom modelu, osobe koje su iskusile određene faktore vulnerabilnosti tijekom života (poput razvoda roditelja, mentalnu ili fizičku bolest u obitelji, osobne zdravstvene teškoće) sklonije su varijacijama u vlastitoj privrženosti zato što nisu bile u mogućnosti razviti jasne modele sebe i drugih (Davila i sur., 1997; Davila i sur., 1999). Budući da nisu razvili potpunu jasnoću i sigurnost u osobine sebe i drugih, mogu razviti nedosljedna i zbunjujuća uvjerenja koja vode doživljavanju sebe i drugih na drugačije načine u različitim situacijama (Davila i Cobb, 2003). Davila i Cobb (2003) su svojim istraživanjem uspjele pokazati kako manjak sigurnosti i jasnoće oko vlastitih i tuđih osobina postaje medijator između faktora vulnerabilnosti i promjene u kvaliteti privrženosti.

Rastući broj deskriptivnih i eksperimentalnih istraživanja sugerira kako je koncept

sigurne privrženosti dobar prediktor pozitivnog doživljaja i pozitivnog ponašanja prema vlastitoj okolini (Mikulincer i Shaver, 2005a). Postizanjem povjerenja u sigurnost i dostupnost značajnih drugih koji su potencijalna početna točka vlastitog osobnog razvoja i otvorenosti, osoba razvija kapacitet za doživljavanjem drugih kao pojedinaca koji također trebaju vlastitu autonomiju, sigurnost i podršku (DuBois, 2012).

1.1.5. Međugeneracijski prijenos privrženosti

Međugeneracijski prijenos privrženosti obuhvaća procese pomoću kojih mentalne reprezentacije roditelja o prošlim iskustvima privrženosti oblikuju ponašanje roditelja i kvalitetu privrženosti djeteta (Main, Caplan i Cassidy, 1985; Smojver – Ažić i Jakovčić, 2006). Hipoteza o doprinosu roditeljskih kognitivnih modela bliskih odnosa kvaliteti odnosa između roditelja i djeteta potvrđena je brojnim studijama, provedenima s roditeljima i djecom u dojenačkoj (Benoit i Parker, 1994; VanIJZendoorn, 1995), adolescentskoj (Smojver – Ažić i Jakovčić, 2006) i odrasloj dobi (Benoit i Parker, 1994; Obegi, Morrison i Shaver, 2004). Istraživanja koja su ispitivala povezanost između stila privrženosti djeteta (ispitivano tehnikom nepoznate situacije) i majke (ispitivano primjenom intervjua „*Adult Attachment Intervju*“) pokazala su slaganje od 66% do 82% (Fonagy, Steele i Steele, 1991; Main, Kaplan i Cassidy, 1985; Steele, Steele i Fonagy, 1996). Berk (2015) opisuje odnos majčinih unutarnjih radnih modela i kvalitete privrženosti ujedinjavanjem rezultata nekoliko istraživanja s ispitanicima u dojenačkoj, dječjoj i odrasloj dobi (Benoit i Parker, 1994; Main i Goldwyn, 1994; Pederson, Gleason, Moran i Bento, 1998).

Provedena istraživanja govore u prilog Bowlbyjevoj (1980) hipotezi o prijenosu unutarnjih radnih modela privrženosti s generacije na generaciju unutar obitelji. Bretherton (1990; 1992) razjašnjava Bowlbyjevu pretpostavku, pripisujući proces prijenosa mentalnih reprezentacija privrženosti automatskom procesiranju informacija, procesu asimilacije te obrambenom isključivanju informacija: roditeljske mentalne reprezentacije iskustava iz djetinjstva oblikuju njihov stil roditeljstva, koji, u konačnici, doprinosi oblikovanju privrženosti djeteta. Tako će roditelji sa sigurnim stilom privrženosti biti osjetljiviji za potrebe svojega djeteta, stoga će dijete razviti očekivanje o brzom i efikasnom zadovoljenju njegovih potreba, što doprinosi razvoju sigurnog stila privrženosti. S druge strane, roditelj s nesigurnom privrženošću umanjit će djetetove signale stresa i na njih reagirati negativno. S obzirom da znakovi nelagode kod primarne figure privrženosti izazivaju odbacivanje, dijete ih uči sakrivati i razvija nesigurnu, izbjegavajuću privrženost (Smojver – Ažić i Jakovčić, 2006).

Bretherton (1990) ističe kako sigurno privrženi roditelji, za razliku od nesigurno privrženih, imaju dobro organizirane i konzistentne radne modele na svim razinama, stoga reagiraju na odgovarajući način, pružajući djetetu povratnu informaciju koja omogućuje adaptivno učenje o odnosima.

Pri objašnjenju međugeneracijskog prijenosa privrženosti također je važno istaknuti kognitivne procese. Naime, prema Collins i Read (1990), svaki pojedinac posjeduje niz radnih modela specifičnih za određene bliske odnose, no svaki taj model predstavlja reviziju primarnog modela privrženosti roditelj – dijete. Fraley, Vicary, Brumbaugh i Roisman (2011) potvrdili su stabilnost navedenog prototipa privrženosti tijekom vremena i kroz različite odnose, ispitujući odrasle ispitanike i njihove odnose s roditeljima i romantičnim partnerima kroz dvije longitudinalne studije.

Rezultati navedenih istraživanja sugeriraju kako u podlozi međugeneracijskog transfera privrženosti leži brižnost roditelja – kvaliteta i radni modeli pružanja brige roditelja također formiraju djetetovu sigurnost, a time i njegove radne modele privrženosti.

1.2. Pružanje brige

Pored sustava privrženosti koji pojedincu odmalena osigurava preživljavanje uz pomoć okoline, Bowlby (1969; 1982) je konceptualizirao i njemu komplementarni, sustav za pružanje brige, koji pojedincu omogućava da na adekvatan način pruži skrb osobi koja je u nepovoljnoj situaciji (Canterberry i Gillath, 2012). Dok je sustav privrženosti usmjeren na održavanje vlastite sigurnosti, sustav pružanja brige usmjeren je na osiguravanje dobrobiti i ispunjavanje potreba drugih, najčešće zavisnih, članova zajednice, poput djece. Cateberry i Gillath (2012) ističu kako, s jedne strane, bihevioralni sustav privrženosti motivira pojedince na traženje bliskosti sa značajnim figurama koje će pravovremeno zadovoljiti njihove potrebe za sigurnošću, zaštitom, nježnošću i potporom - bihevioralni sustav pružanja brige, s druge strane, motivira pojedince na pravovremeno pružanje responzivne zaštite, sigurnosti, nježnosti i potpore drugima u nepovoljnoj situaciji. Sustav pružanja brige tipično će se aktivirati u dvije situacije (George i Solomon, 2008; Gillath, Mikulincer, Shaver i Nitzberg, 2005):

- 1) Kada druga bliska osoba traži zaštitu i potporu te se nalazi u ugrožavajućoj ili stresnoj životnoj situaciji – cilj je pružanja brige smanjenje ili redukcija patnje te osobe. Bowlby (1982) ovaj cilj naziva „osiguravanjem sigurne luke“ .
- 2) Kada se druga bliska osoba uključuje u nove, izazovne aktivnosti ili pristupa novim situacijama te joj je potrebna pomoć u postizanju svojih ciljeva – cilj je pružanja brige omogućavanje rasta i razvoja bliske osobe. Prema Bowlbyju, cilj je „osiguravanje sigurne baze za istraživanje“ .

1.2.1. Mentalne reprezentacije brige

Kao što osobe razvijaju i upotrebljavaju svjesne i nesvjesne sheme ili unutarnje radne modele koji usmjeravaju ponašanja privrženosti, razvijaju se i upotrebljavaju komplementarni, ali ne i identični modeli koji vode i usmjeravaju ponašanja pružanja brige (DuBois, 2012). Unutarnji radni modeli pružanja brige oblikuju strategije koje pojedinci koriste obzirom na vlastitu osjetljivost i responzivnost prema potrebama drugih (DuBois, 2012). Radni modeli pružanja brige tako uključuju perspektivu sebe kao pružatelja brige, ali i perspektivu drugih kao pojedinaca kojima je potrebna pomoć. Baš kao što je temeljna kvaliteta privrženosti kod osobe vidljiva u stresnoj situaciji ili kad joj je potrebna pomoć, temeljni obrazac pružanja brige kod pojedinca vidljiv je u trenutku kad je druga bliska osoba u stresnoj situaciji ili traži pomoć (DuBois, 2012).

Ponašanja pružanja brige obuhvaćaju pokazivanje interesa, empatiju, točno razumijevanje potreba drugih, pomaganje drugima u razvoju njihovih sposobnosti i kompetencija, pokazivanje brige i nježnosti te pružanje eksplicitne pomoći u trenutku kad osoba izravno traži pomoć (Meneghini i sur., 2015). Optimalno funkcioniranje sustava za pružanje brige zbog toga zahtijeva učinkovite vještine samo – regulacije (ili privremenog potiskivanja vlastitih ciljeva u svrhu brige o potrebama drugih) te adaptivne strategije emocionalne regulacije, odnosno, mogućnosti nošenja s negativnim emocijama uzrokovanih sudjelovanjem u brizi i patnji drugih (Eisenberg, Fabes, Murphy, Karbon, Maszk, Smith, i sur., 1994; Meneghini i sur., 2015).

Deficiti u bilo kojoj regulaciji mogu uzrokovati preopterećenost, anksioznost i osjećaj nekompetentnosti kod pružatelja brige (Meneghini i sur., 2015). Još jedna moguća teškoća za pružatelje brige je i pretjerana identifikacija s osobom kojoj je potrebna pomoć, te, kao rezultat, nemogućnost pružanja sigurnog oslonca koji je osobi potreban u danom trenutku (Meneghini i sur., 2015). S druge strane, teškoće u samo – regulaciji mogu uzrokovati i udaljavanje potencijalnog pružatelja brige od osobe u nevolji, te odbacivanje njegove uloge pružatelja brige (Meneghini i sur., 2015).

Novija istraživanja sugeriraju primjenu i razvoj različitih oblika privrženosti i strategija pružanja brige koje su specifične za pojedinca i situaciju, što vodi do postojanja više različitih unutarnjih modela koji osoba aktivira kod različitih vrsta odnosa (Fraley i sur., 2011; Noffle i Gillath, 2009). Međutim, Mikulincer i Shaver (2007) te Meneghini i sur. (2015) svojim istraživanjima nastoje sustav pružanja brige opisati pomoću generalizirane, kognitivno – motivacijske dimenzije koja je generalno stabilna te se kod pojedinca aktivira u širokom spektru različitih okolnosti. Iako različite karakteristike odnosa mogu ograničiti izražavanje individualnih razlika u ponašanju i funkcioniranju (Krahe, 2010; Mischel i Shoda, 2010), priroda sustava za pružanje brige dijelom ovisi o osobnom doprinosu pojedinca određenoj situaciji (Meneghini i sur., 2015).

1.2.2. Aktivacija i dinamika sustava za pružanje brige

Reizer i Mikulincer (2007) ističu značajnost prošlih interakcija pojedinca i okoline u formiranju bihevioralnih sustava privrženosti i pružanja brige. Prema Bowlbyju (1982), pri oblikovanju sustava za pružanje brige najveću ulogu imaju dosadašnja iskustva s pojedincima kojima je pomoć pružena. Ona uključuju različite načine pružanja pomoći, njihovu učinkovitost, ali i sjećanja, uvjerenja i očekivanja o tome koliko je određeno ponašanje učinkovito za druge. Kao i u sustavu privrženosti, osobe formiraju jedinstvene mentalne reprezentacije ili unutarnje radne modele sebe i drugih koji čine osnovu za individualne razlike u pružanju brige (Bowlby, 1976; Reizer i Mikulincer, 2007).

Unatoč važnosti sustava za pružanje brige i njegovoj teorijskoj povezanosti sa sustavom privrženosti, komponente, dinamika i funkcioniranje ovog sustava nisu istraživani u tolikoj mjeri kao sustav privrženosti (Canterberry i Gillath, 2012; Meneghini i sur., 2015; Reizer i Mikulincer, 2007). Tijekom posljednjih desetak godina, autori su nastojali razviti najbolji model pružanja brige, po svojim karakteristikama komplementaran bihevioralnom sustavu privrženosti, kako bi odgovorili na pitanje zašto, kada i kako pojedinci odabiru pružiti brigu drugima (Canterberry i Gillath, 2012). Model Canterberry i Gillath iz 2012. godine ujedinjuje prethodni rad Mikulincera i sur. (Mikulincer, Gillath, Sapir – Lavid, Yakoobi, Arias, Tai – Aloni i sur., 2003; Mikulincer i Shaver, 2007).

Canterberry i Gillath (2012) predlažu aktivaciju sustava za brigu u trenutku kad osoba primijeti znakove druge osobe u nevolji. Poput sustava privrženosti, i kod sustava za pružanje brige postoje individualne razlike u sklonostima pojedinaca prema:

- 1) Primjećivanju znakova nevolje kod druge osobe;
- 2) Razumijevanju i interpretaciji tih znakova;
- 3) Djelovanju u skladu sa znakovima.

1.2.3. Individualne razlike u pružanju brige

Kunce i Shaver (1994) su pri prvom pokušaju klasifikacije individualnih razlika u pružanju brige predložili četiri dimenzije: bliskost naspram udaljenosti, osjetljivost naspram neosjetljivosti, suradnju naspram kontrole i kompulzivno pružanje brige. Na temelju ovih dimenzija, autori su dobili tri obrasca pružanja brige koje su povezali s individualnim razlikama u stilovima privrženosti.

Tako pojedinci sigurnog pružanja brige pokazuju visoki rezultat na bliskosti i osjetljivosti, visoku suradljivost te nisku kompulzivnost. Osobe anksioznog pružanja brige po

rezultatu se smještaju visoko na bliskosti i kompulzivnosti, no nisko na dimenziji osjetljivosti u odnosu na pojedince sigurnog stila. Osobe izbjegavajućeg pružanja brige pokazuju niski rezultat na bliskosti i nisku kompulzivnost (Kunce i Shaver, 1994). Canterberry i Gillath (2012) zaključuju kako ovi rezultati odražavaju obrasce ponašanja brige koji su usporedivi sa sličnim ponašanjima iz sustava privrženosti.

Na temelju rezultata novijih istraživanja sustava brige, autori predlažu razlikovanje stilova pružanja brige kroz iste dimenzije koje se koriste za procjenu stilova privrženosti: anksioznost i izbjegavanje (DuBois, 2012; Gillath i sur., 2005; Meneghini i sur., 2015; Mikulinicer, Gillath, Halevy, Avihou, i Eshkoli, 2001; Reizer i Mikulincer, 2007).

Sigurna briga

Sigurni pojedinci pokazuju nisku anksioznost i nisko izbjegavanje pri pružanju brige (Mikulincer i Shaver, 2007). Njihovi unutarnji radni modeli o vlastitoj vrijednosti i kompetencijama za pružanje brige su pozitivni. Posjeduju mentalne reprezentacije vrijednosti i dostojanstva drugih koji trenutno trebaju pomoć. Ova su vjerovanja podržana oslanjanjem na učinkovite strategije emocionalne regulacije te konstruktivne metode rješavanja problema koje sigurni pojedinci koriste pri pomaganju drugima u nevolji (DuBois, 2012).

Anksiozno – preokupirajuća briga

Ponašanja koja su obilježena povišenom anksioznošću uključuju pretjerane strategije pružanja brige. Okolina ova ponašanja percipira kao napadna, nepravovremena, naporna te motivirana vlastitom potrebom za odobravanjem (ili strahom od odbacivanja) okoline (DuBois, 2012). U slučaju anksioznog pružanja brige, osoba nastoji pomoći pod svaku cijenu, neprestano pojačavajući vlastiti trud, prisiljavajući osobu koja je pod stresom na prihvaćanje pomoći, čak i ako pomoć u danom trenutku nije tražena, ili nije pružena na osjetljiv način. Takvu vrstu „brige“ okolina također doživljava kontrolirajućom, čak i agresivnom (Mikulincer i Shaver, 2004). Dok su pojedinci s povišenom anksioznom privrženošću kronično preosjetljivi na prijetnje usmjerene prema njima, pojedinci povišene anksioznosti u pružanju brige kronično sumnjaju u vlastitu sposobnost učinkovite brige o drugima. Uporno vjeruju kako će ih značajni drugi doživjeti kao nedostupne, neosjetljive i neresponzivne. Mikulincer i Shaver (2004) primjećuju kako će se zapravo anksiozni pojedinci drugima činiti više usmjerenima na rješavanje vlastitog stresa pri pomaganju, umjesto na rješavanje tuđeg stresa. Ova tendencija, prema Mikulinceru i Shaveru (2004), okolini posebice postaje očigledna tijekom vremena provedenog u društvu anksioznog pružatelja brige.

Izbjegavajuće – deaktivirajuća briga

Ponašanja koja su usmjerena prema pretjeranom izbjegavanju brige i pomoći uključuju inhibiciju strategija pružanja brige – osoba zanemaruje činjenicu da uopće postoji situacija u kojoj bi se od nje mogla tražiti pomoć. Osobe visoko na dimenziji izbjegavanja potiskuju, umanjuju i poriču potrebe drugih, stoga se okolini mogu učiniti neosjetljivima, udaljenima, nemarnima i neresponzivnima za druge. Kada su osobe visokog izbjegavanja brige primorane pružiti pomoć, ona se često pruža uz smanjenu empatiju te pojačan cinizam, budući da osobe koje izbjegavaju brigu vjeruju kako drugi koji su se našli u nevolji zaslužuju patiti, te kako bi svatko sam sebi trebao pomoći (DuBois, 2012).

Mikulincer i Shaver (2004) objašnjavaju kako se u pozadini poricanja tuđih potreba krije izbjegavanje moguće frustracije i anksioznosti kao rezultata neuspješnog pružanja učinkovite brige drugima. Također opisuju strategije izbjegavanja brige poput nedovoljne empatije, povlačenja, nuđenja samo polovične pomoći te inzistiranja na održavanju emocionalne distance u situacijama kad druga osoba traži nježnost, brigu, bliskost i utjehu.

Kao dodatak individualnim razlikama u stilovima i kvaliteti pružanja brige, autori Feeney i Collins (2001; 2003) naglašavaju važnost različitih motiva za pomaganje drugima, koji se također mogu povezati s različitim oblicima privrženosti. Primjerice, pružanje brige koje donosi osobnu korist ili razrješenje obaveze oblik je egoistične motivacije. Feeney i Collins (2003) ovu motivaciju pri pružanju brige pripisuju pojedincima s nesigurnim obrascima privrženosti. S druge strane, pojedinci s anksioznom privrženosti u njihovom su istraživanju pomagali i zato što su uživali u pomaganju, osjećali da njihova briga godi njihovoj partnerskoj vezi, ili su osjećali da ih partner treba. Iako su ispitanici s izbjegavajućom privrženosti imali nekoliko razloga za pružanje brige, opisali su mnogo više razloga za odbijanje pružanja brige, poput izbjegavanja stresnih situacija i nemara za partnerove probleme. Niske razine povjerenja, međuzavisnosti s partnerima te znanja o tome kako pružiti učinkovitu pomoć također su bile povezane s motivacijom osoba izbjegavajuće privrženosti za izbjegavanje pomaganja svojim partnerima.

1.2.4. Model individualnih razlika u pružanju brige Reizer i Mikulincera

Nastojeći ujediniti sustav motiva i individualnih razlika u jedinstvenu mjeru općeg pružanja brige kod pojedinca, Reizer i Mikulincer su razvili skalu samoprocjene za mjerenje mentalnih reprezentacija brige kod pojedinca, *Mental Representation of Caregiving Scale* (Reizer i Mikulincer, 2007). Vodeći se teorijom Bowlbyja (1982), također su pobornici teorije o unutarnjim radnim modelima brige, koji se kod pojedinca neprestano obnavljaju i proširuju kako bi se postigla unutarnja stabilnost i dosljednost. Mentalne reprezentacije brige aktiviraju se i u novim situacijama, ali i kao osnova za formiranje budućih planova o pružanju brige (Reizer i Mikulincer, 2007). Mentalne reprezentacije brige tako igraju važnu ulogu u vođenju emocija, kognicije i ponašanja pojedinca u kontekstu koji je relevantan za pružanje brige. Reizer i Mikulincer (2007) također predlažu izvor individualnih razlika u pružanju brige u radnom modelu sebe kao pružatelja brige te radnom modelu drugih kao vrijednih brige, pridodajući u svoj koncept i različitu vrstu motivacije za pružanje pomoći kod pojedinca.

Veći ili manji doživljaj sebe kao osobe koja posjeduje relevantne vještine i sposobnosti za pružanje brige, prema Reizer i Mikulincer, uključuje varijaciju u vjerovanjima pojedinca da može biti dovoljno osjetljiv, zatim, uspješno procijeniti pozive ili signale za pomoć od drugih te učinkovito reagirati na te signale. Štoviše, prema Reizer i Mikulincer (2007), ljudi se mogu razlikovati i u samopouzdanju ili vlastitom uvjerenju o pružanju učinkovite pomoći u zadanom trenutku.

Druga dimenzija pružanja brige usmjerena je prema drugima, stoga omogućuje razlikovanje u procjeni koliko drugi zaslužuju pomoć – Reizer i Mikulincer objašnjavaju (2007) da ljudi mogu imati različita uvjerenja o vrijednosti i integritetu osoba u nevolji kao vrijednih pojedinaca koji zaslužuju pomoć, utjehu i zaštitu.

Prema Reizer i Mikulinceru (2007), različite ideje pružanja brige činit će pozitivne radne modele koji uključuju pozitivan vid sebe kao sposobnog za uočavanje i pružanje pomoći, te drugih kao vrijednih pomoći te će u konačnici dovesti do optimalnog funkcioniranja sustava brige. Pozitivni radni modeli tako će ojačati uključivanje u brigu o drugima, te će se razviti uživanje u pružanju brige (Reizer i Mikulincer, 2007).

Reizer i Mikulincer (2007) naglašavaju kako pri analizi individualnih razlika u načinima pružanja brige u obzir treba uzeti i različite vrste motivacije za pružanje brige, budući da prihvaćanje uloge pružatelja brige uključuje veliku odgovornost te potrošnju velike količine dostupnih kognitivnih, emocionalnih i drugih resursa (Collins, Guichard, Ford i Feeney, 2006). Pružatelji brige stoga moraju biti visoko motivirani kako bi prihvatili danu

odgovornost, žrtvovali vlastite resurse te vrijeme i trud potreban kako bi se pružila učinkovita pomoć. Slaba motivacija rezultirat će neučinkovitim pružanjem brige koje nije u skladu s potrebama pojedinca u nevolji. Kvaliteta brige tako može biti pod utjecajem različitog tipa motiva – altruističnih, ili onih usmjerenih na sebe, koji vode određeno pružanje brige (Batson, 1991).

Osobe koje su vođene motivacijom usmjerenom zadovoljenju vlastitih potreba (kako bi pomaganjem dobili osobne nagrade ili izbjegli negativne posljedice), mogu biti skloni pružanju pomoći koje više koristi njima samima nego osobama u nevolji. Zbog toga će egoistično motivirane osobe biti neuspješne u smanjenju tuđeg stresa (Reizer i Mikulincer, 2007). Suprotno egoističnoj motivaciji za pružanje pomoći, pojedinci koji su altruistično motivirani te su iskreno zabrinuti za tuđu dobrobit, u stanju su pružiti osjetljiviju i učinkovitiju brigu zato što su njihova ponašanja prvenstveno vođena potrebama drugih (Collins i sur., 2006; Feeney i Collins, 2001).

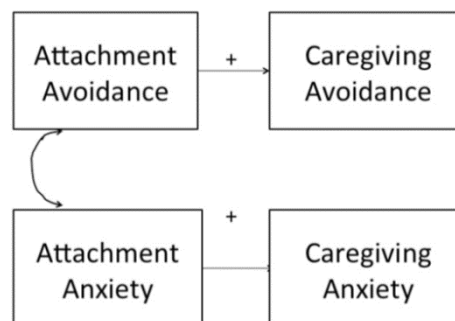
U konačnici, Reizer i Mikulincer (2007) u pozitivne mentalne reprezentacije brige uključuju pozitivne radne modele sebe kao pružatelja brige, drugih kao osoba vrijednih pomoći i altruistične motive za pomaganje, zato što će sve navedene mentalne reprezentacije brige doprinijeti učinkovitoj pomoći i ostvarenju glavnog cilja sustava brige – smanjenju tuđeg stresa i ostvarivanju njihove dobrobiti.

1.3. Međudjelovanje sustava privrženosti i pružanja brige

Iako je sustav pružanja brige funkcionalno drugačiji od sustava privrženosti, autori koji se bave istraživanjem privrženosti često ističu utjecaj jednog sustava na promjenu funkcije drugog (George i Solomon, 1999; Mikulincer i Shaver, 2009). Štoviše, istraživanja su pokazala da međudjelovanje ovih dvaju sustava oblikuje ljudsko ponašanje u bliskim odnosima (Canterberry i Gillath, 2012). Primjerice, iako ljudi imaju prirodnu tendenciju za brigu o zavisnim i potrebitim pojedincima, ova normativna funkcija sustava za pružanje brige može biti potisnuta ne – normativnim funkcioniranjem sustava za privrženost – specifično, nesigurnom privrženosti (Feeney i Collins, 2001; Gillath, i sur., 2005).

Na temelju teorija o bihevioralnim sustavima privrženosti i brige (Bowlby, 1982; Canterbury i Gillath, 2012; DuBois, 2012; Mikulincer i Shaver, 2004; Mikulincer i Shaver, 2007), može se zaključiti kako su ljudi pod utjecajem brige drugih mnogo ranije nego što sami imaju priliku djelovati na druge u ulozi pružatelja brige. Zbog ovog se razloga na sustav privrženosti može gledati kao na prethodnika koji ima izravan utjecaj na sustav pružanja brige (DuBois, 2012) (Slika 4).

Slika1. Odnos dimenzija privrženosti i pružanja brige (DuBois, 2012).

Prema Mikulinceru i Shaveru (2004), sigurna privrženost kod pojedinaca s razvijenim zdravim, funkcionalnim i pozitivnim radnim modelima sebe i drugih olakšava prijelaz u ulogu pružatelja brige te formiranje novih mentalnih reprezentacija sebe kao kompetentnog skrbnika i drugih koji su vrijedni brige i pomoći. DuBois (2012) ističe kako sigurna figura pokazuje vlastiti pozitivan primjer pružanja brige, a sigurna privrženost drugih omogućuje pružanje brige na adekvatan način. Nakon što je iskusio pravovremenu brigu, te osvijestio postojanje sigurne luke i sigurne baze kod svoje primarne figure, sigurno privržen pojedinac steći će zdrava uvjerenja, očekivanja i stavove, kao i pripadajuće emocionalne i interpersonalne

vještine regulacije koje će mu biti nužne za pružanje nježne, kompetentne i pravovremene brige (Mikulincer i Shaver, 2007).

S druge strane, pojedinac s anksioznim, preokupirajućim stilom privrženosti koji posjeduje idealiziran, odobravajući model drugih i strogi, neodobravajući model sebe, može se upustiti u napadne, kompulzivne i naporne pokušaje pružanja brige baš zato što je njegov krajnji cilj smanjenje vlastitog stresa i dobivanje odobrenja okoline (DuBois, 2012). Anksiozno privržen skrbnik je stoga preosjetljiv na moguće stresore iz okoline te doživljava stres drugog, o njemu zavisnog pojedinca kao priliku za novo odbacivanje i neodobravanje od strane značajnih drugih (DuBois, 2012).

Osoba izbjegavajuće privrženosti s odobravajućim, idealiziranim modelom sebe i strogim, omalovažavajućim modelom drugih najčešće izbjegava upuštanje u pružanje brige drugima, budući da ne prepoznaje potrebe drugih, ili te potrebe omalovažava, umanjuje i poriče (DuBois, 2012). Prema DuBoisu (2012), pojedinac koji pokazuje visoko izbjegavanje u privrženosti, naučio se oslanjati samo na sebe, stoga smatra da bi i drugi također trebali naučiti brinuti o sebi.

Pri opisu međudjelovanja sustava privrženosti i brige, Mikulincer i Shaver (2004) objašnjavaju kako nesigurno privrženi pojedinci na raspolaganju nemaju dovoljno mentalnih resursa, fleksibilnosti, ili kapaciteta pažnje kako bi uspješno prepoznali i reagirali na signale drugih kojima je potrebna pomoć. Kao posljedica nedostatka mentalne fleksibilnosti, kod nesigurno privrženih pojedinaca javlja se nemogućnost odvratanja pažnje s vlastite osobne nevolje prema potrebama drugih. Također, negativna iskustva sa zanemarivanjem, anksioznošću i odbacivanjem od strane njihovih skrbnika mogla su zaustaviti razvoj koherentnih mentalnih reprezentacija o pristupanju drugima u nevolji. Nesigurno privrženi pojedinci, stoga, mogu zahvatiti i primijetiti postojanje stresa i nevolje kod drugih, no nisu sigurni u način na koji im mogu pružiti pomoć (Colins i Feeney, 2000; Kunce i Shaver, 1994; Mikulincer i Shaver, 2004). Canteberry i Gillath zaključuju kako interakcije sa skrbnicima mogu, u pozitivnom ili negativnom smjeru, oblikovati stil privrženosti, ali i utjecati na razvoj stilova za pružanje brige (2012).

1.4. Povezanost sustava privrženosti i brige u bliskim odnosima

Unatoč velikom broju istraživanja koja su nastojala provjeriti odvojeno postojanje sustava privrženosti i brige, malo je onih autora koji su se usmjerili na istraživanje izravnog međudjelovanja ovih sustava.

Reizer i Mikulincer (2007) predlažu organizaciju sustava pružanja brige oko sljedećih dimenzija: doživljaj vlastite učinkovitosti, osjetljivost na tuđe potrebe, percepcija drugih kao vrijednih pomoći te znanje o primjerenim metodama pružanja pomoći. Uz spomenute faktore, skala uključuje još i egoistične, odnosno altruistične motive za pružanje pomoći. Dobiveni su faktori pokazali visoku pozitivnu korelaciju s mjerama privrženosti: dimenzija izbjegavanja korelirala je s negativnim reprezentacijama pružanja brige (slabije procjene drugih kao vrijednih pomoći, vlastitih sposobnosti pružanja brige i vlastite osjetljivosti na tuđe potrebe), dok je dimenzija anksioznosti bila u značajnoj korelaciji s isticanjem egoističnih motiva za brigu o drugima te nižom procjenom sposobnosti prepoznavanja tuđih potreba. U skladu s teoretskom pretpostavkom o komplementarnosti sustava privrženosti i sustava za pružanje brige, Reizer i Mikulincer (2007) također pronalaze umjerenu povezanost negativnih radnih modela pružanja brige i izbjegavajuće, odnosno, anksiozne privrženosti.

Shaver, Mikulincer i Shemesh-Iron (2010) nadovezali su se na rad Reizera i Mikulincera (2007), te su svojim istraživanjem povezanosti brige i privrženosti kod romantičnih partnera te roditelja i djece prepoznali izravnu pozitivnu vezu izbjegavajuće privrženosti i izbjegavajućeg pružanja brige (deaktivacije), kao i pozitivnu vezu između dimenzija anksiozne privrženosti i anksioznog pružanja brige (hiperaktivacije) u bliskim odnosima. Nastojeći objasniti prosocijalno ponašanje strukturalnim modeliranjem, DuBois (2012) također predlaže izravni odnos ovih dvaju sustava u svojem modelu, temeljeći objašnjenje na Bowlbyjevoj (1982) teoriji, ali i na brojnim dokazima o povezanosti privrženosti i ponašanja koja uključuju pružanje brige kod roditelja i djece, romantičnih partnera te u obiteljima.

1.4.1. Privrženost i briga u obiteljskim odnosima

Nekoliko je studija potvrdilo pozitivnu povezanost između sigurne privrženosti roditelja i kvalitete pružanja brige njihovoj djeci. Primjerice, sigurno privrženi roditelji pokazali su više osjetljivosti prema potrebama svoje djece pod stresom (Belsky, Rovine i Taylor, 1984; Crockenberg, 1981) te manju vjerojatnost zanemarivanja (Cohn, Cowan, Cowan i Pearson, 1992). Sigurno privrženi roditelji također su izražavali više topline i nježnosti (Crittenden, Partridge i Cluaußen, 1991) te pružali više instrumentalne i emocionalne potpore svojoj djeci u situacijama rješavanja problema (Rholes, Simpson i Blakely, 1995).

Rholes, Simpson, Blakely, Lanigan i Allen (1997) su metodom samoprocjene ispitali percepcije studenata o njihovim željama za roditeljstvom, roditeljskoj samoefikasnosti, budućem roditeljskom zadovoljstvu te o očekivanjima prema vlastitom roditeljskom odgoju. Studenti nesigurnih obrazaca privrženosti izvijestili su kako bi kao roditelji izražavali manje topline te pribjegavali autoritarnim metodama odgoja. Studenti povišenog izbjegavanja također su izrazili manju pouzdanost u svoje buduće roditeljske sposobnosti te nižu želju za roditeljstvom i odgajanjem djece. Studenti s povišenom anksioznošću su predvidjeli više teškoća u vezi njihove djece i budućeg roditeljstva.

Shaver i sur. (2010) također su provjerili povezanost stilova pružanja brige i stvarnog ponašanja roditelja. Pokazalo se da majke s izraženim rezultatom na preokupirajućoj brizi (hiperaktivaciji) doživljavaju više stresa te pružaju manje pomoći svojem djetetu pri zadatku slaganja puzzlea. Majke s visokim rezultatima na skali izbjegavanja brige (deaktivacije) su djetetu također pružale manje pomoći, kao i manje topline.

Nastojeći dokazati primjenjivost skale *Mental Representations of Caregiving* (MRC), Reizer i Mikulincer (2007) pronalaze povezanost pozitivnih radnih modela pružanja brige s pozitivnim reprezentacijama roditeljstva. Slično kao u istraživanju Rholesa i sur. (1997), osobe s pozitivnom doživljajem vlastitog pružanja brige pokazale su veću želju za roditeljstvom, veće otpuštanje problema vezanih uz roditeljstvo, kao i pozitivna očekivanja roditeljske samo – efikasnosti. S druge strane, veći doživljaj psihološkog tereta koji se vezuje uz roditeljstvo, kao i veći doživljaj neefikasnosti pri odgoju vlastite djece pokazale su osobe s negativnim radnim modelima pružanja brige. Reizer i sur. (2007) naglašavaju kako je, u svrhu dodatne provjere uloge sustava za pružanje brige u roditeljstvu nužno provesti dodatna istraživanja koja će uključivati stvarne odnose između djece i njihovih roditelja, kao i stvarno roditeljsko ponašanje.

Istraživanja sustava pružanja brige također su pronašla razvijenije i pozitivnije mentalne reprezentacije pružanja brige kod žena (Meneghini i sur., 2015; Reizer i Mikulincer, 2007), sugerirajući da su žene u većoj mjeri emocionalno osjetljive na potrebe drugih, stoga se pojavljuje potreba za daljnjim istraživanjem razvoja mentalnih reprezentacija brige kod ovog spola. Zanimljiva su i dosadašnja istraživanja uloge privrženosti kod žena i pružanja brige njihovim ostarjelim majkama. Primjerice, istraživanje Carpenter (2001) pokazuje značajnost prediktora privrženosti u brizi odraslih žena za njihovu ostarjelu majku. Tako su kćeri visoko na razini dimenzije anksioznosti pružale manje emocionalne potpore svojim majkama u odnosu na sigurno privržene kćeri. Sigurna privrženost se pokazala značajnim prediktorom u pružanju emocionalne, ali ne i instrumentalne potpore majci u trećoj dobi. Istraživanje Karantzasa, Evansa i Foddyja (2010) pokazalo je pozitivnu povezanost izbjegavajućeg stila privrženosti i intenziteta doživljenog tereta brige koja je pružena roditeljima te negativnu povezanost s percepcijom budućeg pružanja brige. Sigurna privrženost se također pokazala kao prediktor trenutne brige te percepcije buduće brige za roditelje.

Odnos majke i kćeri jedan je od najdinamičnijih životnih odnosa. Autori ističu kako je to najdugotrajnija i najintenzivnija filijalna povezanost (Fingerman, 1996). Produljivanje životnog vijeka također je produljilo i trajanje odnosa između majke i kćeri tijekom razdoblja u kojem su i majka i kći u odrasloj dobi (Rossi i Rossi, 1993), međutim, iz razvojne perspektive, odnos u ovoj dijadi tijekom odrasle dobi ostaje nedovoljno istražen (Bojczyk, Lehan, McWey, Melson i Kaufman, 2010). Prema Bojczyk i sur. (2010), i majka i kći u svoj odnos donose vlastite unutarnje radne modele privrženosti i reprezentacije brige stečene tijekom života, stoga doživljaj ovog odnosa oblikuju generacijske, kronološke i povijesne razlike, ali i različiti konflikti u ulogama. Fingerman (2000) zaključuje kako kćeri odrastanjem i primicanjem prema mladoj odrasloj dobi otpuštaju svoju zavisnost prema majci, kreirajući vlastiti identitet i autonomiju – majčina uloga hraniteljice se smanjuje. Tako se odnos majke i kćeri transformira od zajedničkog ulaganja u kćerin osobni psihološki razvoj, prema zajedničkom ulaganju u veću mrežu socijalnih odnosa.

Promatrano s perspektive sustava privrženosti i pružanja brige, postavlja se pitanje kako ovi sustavi djeluju u odnosu majke i kćeri. Kako majka manifestira svoje reprezentacije pružanja brige prema vlastitoj majci, a kako prema vlastitoj kćeri? Koja je uloga privrženosti u razvoju majčinih, ali i kćerinih mentalnih reprezentacija brige? Postoji li međugeneracijski

prijenos brižnosti (kao što je to slučaj s privrženošću), i, ako postoji, na koji se način manifestira u odnosu majke i kćeri?

1.5. Cilj istraživanja

Dosadašnja istraživanja sustava privrženosti pokazala su postojanje unutarnjih radnih modela koji oblikuju funkcioniranje pojedinaca u bliskim odnosima (Bartholomew i Horowitz, 1991; Bowlby, 1982). Posebno se naglašava uloga sigurne privrženosti za razvoj širokog spektra pozitivnih kognitivnih, bihevioralnih i emocionalnih resursa (Canterberry i Gillath, 2012).

Istraživanja su također potvrdila postojanje međugeneracijskog prijenosa privrženosti (Benoit i Parker, 1994; Smojver – Ažić i Jakovčić, 2006; van Ijzendoorn, 1995). Međutim, potvrde međugeneracijskog prijenosa privrženosti u najvećoj mjeri dolaze na temelju istraživanja provedenih s dojenčadi (Steele, Steele i Fonagy, 1996) te djecom predškolske dobi i njihovim roditeljima (Main, Caplan i Cassidy, 1985). Istraživanja međugeneracijskog prijenosa privrženosti između majki i njihovih kćeri na prijelazu u mlađu odraslu dob još uvijek su rijetka, posebice u Hrvatskoj (Smojver – Ažić i Jakovčić, 2006). Vrijednost istraživanja međugeneracijskog prijenosa privrženosti u odrasloj dobi jest i provjera pretpostavke o stabilnosti privrženosti tijekom života.

Mentalne reprezentacije ili unutarnji radni modeli pružanja brige istraživani su u manjoj mjeri od unutarnjih radnih modela privrženosti te se autori pri opisu funkcioniranja brige većinom oslanjaju na teorijske pretpostavke Bowlbyja (1982) i drugih (Gillath i sur., 2005; Mikulincer i Shaver, 2005). Zbog teorijske komplementarnosti sa sustavom privrženosti, razvija se pretpostavka o postojanju međugeneracijskog prijenosa brige kojim se istraživanja dosad posebno nisu bavila.

Tek je nekoliko istraživanja uspjelo provjeriti izravnu vezu između sustava privrženosti i brige (Meneghini i sur., 2015; Reizer i Mikulincer, 2007; Shaver i sur., 2010). Razlog manjem broju istraživanja je i nedostatak adekvatne mjere samprocjene brige koja bi na sličan način kao mjere privrženosti mogla izmjeriti generalne, prototipne obrasce koji čine individualne razlike u pružanju brige. Reizer i Mikulincer (2007) su u pokušaju mjerenja generalnih obrazaca brige konstruirali skalu Mentalnih reprezentacija brige koja sadrži 5 faktora, no u Hrvatskoj ne postoji adekvatan prijevod i prilagodba predstavljene skale.

S obzirom na navedene spoznaje i rezultate istraživanja o sustavima privrženosti i brige te njihovu povezanost sa spolnim ulogama, cilj ovog istraživanja je ispitati ulogu privrženosti i percipiranog majčinog prošlog ponašanja u formiranju mentalnih reprezentacija brige kod kćeri te provjeriti postojanje međugeneracijske povezanosti brige i privrženosti.

Budući da u Hrvatskoj ne postoji adekvatan prijevod i prilagodba skale kojom bi se mogle ispitati mentalne reprezentacije brige, a time i provjeriti međudjelovanje sustava privrženosti i brige kod odraslih kćeri i njihovih majki, cilj ovog istraživanja je i prijevod i prilagodba skale Mentalnih reprezentacija brige Reizer i Mikulincera (2007) za korištenje u Hrvatskoj.

2. PROBLEMI I HIPOTEZE

Problemi rada

Prvi problem istraživanja je ispitati povezanost privrženosti, percepcije prošlog majčinog ponašanja i mentalnih reprezentacija brige kćeri i njihovih majki.

Drugi problem je ispitati razliku u privrženosti, percepciji prošlog majčinog ponašanja i mentalnih reprezentacija brige kćeri i njihovih majki s ciljem analize generacijskih specifičnosti.

Treći problem je ispitati povezanost percipiranog prošlog majčinog ponašanja i privrženosti kćeri kroz dvije generacije žena kako bi se ispitala uloga roditeljskog ponašanja u formiranju privrženosti.

Četvrti problem ovog rada je ispitati doprinos percipiranog majčinog ponašanja i privrženosti kao prediktora u kriteriju mentalnih reprezentacija brige.

Naposljetku, kako bi se navedeni problemi mogli ispitati kod majki i kćeri u Hrvatskoj, poseban problem rada bio je prevesti i prilagoditi mjerni instrument samoprocjene mentalnih reprezentacija brige „*Mental Representations of Caregiving*“ (Reizer i Mikulincer, 2007) za upotrebu u Hrvatskoj. Kako bi se omogućila provjera prijevoda i prilagodba skale, provedeno je zasebno istraživanje s većim brojem ispitanica. Predistraživanjem su se nastojale provjeriti psihometrijske karakteristike hrvatskog prijevoda.

Hipoteze

- 1) Prva hipoteza odnosi se na međugeneracijski prijenos mentalnih reprezentacija privrženosti i brige kod majki i kćeri.
  - a. Očekuje se pozitivna povezanost dimenzija privrženosti majki i kćeri: kćeri čije majke imaju izraženu dimenziju anksioznosti također će imati visoki rezultat na dimenziji anksioznosti. Kćeri čije su majke visoko na dimenziji izbjegavanja također će pokazati visoki rezultat na dimenziji izbjegavanja.
  - b. Očekuje se pozitivna povezanost istih komponenata majčinog prošlog ponašanja u dvije generacije kćeri.
  - c. Očekuje se povezanost mentalnih reprezentacija brige majki s mentalnim reprezentacijama brige kćeri.
- 2) Druga hipoteza odnosi se na provjeru generacijskih specifičnosti u izraženosti privrženosti, percipiranog prošlog majčinog ponašanja i mentalnih reprezentacija brige. Očekuje se razlika između generacija kćeri u dimenzijama privrženosti i percipiranom

prošlog majčinom ponašanju, ali ne i za mentalne reprezentacije brige.

- 3) Treća hipoteza odnosi se na ulogu percipiranog roditeljskog stila majke u formiranju privrženosti kćeri.
  - a. U obje generacije kćeri, očekuje se pozitivna povezanost između faktora odbacivanja u roditeljskom stilu i dimenzije izbjegavanja u privrženosti te između faktora prezaštićivanja u roditeljskom stilu i dimenzije anksioznosti u privrženosti.
  - b. Faktor emocionalne topline kod percipiranog majčinog stila će u obje generacije biti negativno povezan s izbjegavanjem i anksioznošću (dimenzijama privrženosti).
- 4) Četvrta hipoteza odnosi se na ispitivanje doprinosa privrženosti i percipiranog roditeljskog stila kao prediktora kriteriju mentalnih reprezentacija brige kod ispitanica. Očekuje se značajan doprinos prediktora anksioznosti i izbjegavanja kod privrženosti, povrh prediktora emocionalne topline, roditeljskog odbacivanja i prezaštićivanja (percipiranog majčinog prošlog ponašanja) u svakom od kriterija mentalnih reprezentacija brige kod žena.

3. PREDISTRAŽIVANJE:

Prijevod i prilagodba instrumenta „Mental Representations of Caregiving Scale“

Zbog specifične strukture uzorka kojeg je sačinjavao relativno mali broj parova majki i kćeri (ukupno 88 ispitanica), nije bilo moguće provesti provjeru faktorske strukture i pouzdanosti prijevoda skale „Mentalne reprezentacije brige“ na originalnom uzorku iz glavnog dijela istraživanja. Kako bi se omogućio nastavak istraživanja međudjelovanja privrženosti i mentalnih reprezentacija brige kod majki i kćeri, provedeno je posebno predistraživanje koje je uključilo veći broj ispitanica, čime omogućena provjera faktorske strukture i pouzdanosti prijevoda skale *Mental Representations of Caregiving* (MRC; Reizer i Mikulincer, 2007) te njeno daljnje korištenje u istraživanju.

Ispitanici

U on – line predistraživanju je sudjelovalo 344 ispitanice dobi od 15 do 63 godine (prosječna dob 29,47 godina). Uzorak ispitanica je bio prigodan te su rezultati prikupljeni metodom snježne grude, putem društvenih mreža. 13,1 % ispitanica je završilo srednju školu, 30,5 % ispitanica ima višu, a 54,4% ispitanica visoku stručnu spremu.

Postupak

Pri prijevodu skale s engleskog na hrvatski jezik korištena je metoda dvostrukog prijevoda (*back translation*), pri kojoj je izvorna engleska verzija upitnika prevedena na hrvatski jezik, nakon čega je prvi prijevod hrvatske verzije ponovo preveden na engleski jezik od strane drugog, neovisnog stručnjaka. Drugi hrvatski prijevod engleske verzije instrumenta uspoređen je s prvim hrvatskim prijevodom te su utvrđeni oni oblici čestica koji najbolje odgovaraju smislu i sadržaju te su u duhu hrvatskog jezika (Harkness i Schoua – Glusberg, 1998).

Ispitanice su putem Interneta zamoljene da ispune upitnike koji su se nalazili na određenoj poveznici u formi Google obrasca. Nakon desetominutnog ispunjavanja, zadatak ispitanica bio je proslijediti poveznicu s upitnikom putem elektroničke pošte i društvenih mreža. Uzorak je stoga bio prigodni, dobiven metodom snježne grude.

Rezultati

U svrhu provjere konstruktne valjanosti prijevoda instrumenta *Mental representations of Caregiving Scale* provedena je eksploratorna faktorska analiza na uzorku od 344 ispitanice. Objektivne mjere prikladnosti podataka za provođenje faktorske analize pokazale su zadovoljavajuće uvjete za daljnju provedbu: Kaiser – Meyer Olkinov test adekvatnosti uzorka iznosi ,79 te se Bartlettov test sfericiteta pokazao značajnim ($\chi^2=2185,51$, $df=351$, $p<0,01$).

U nastavku je provedena eksploratorna faktorska analiza s metodom glavnih osi (*Principal Axis Factoring, PAF*). Kosokutna rotacija (*Direct Oblimin*) odabrana je zbog teorijske pretpostavke o međusobnoj povezanosti faktora skale koju predlažu Reizer i Mikulincer (2007). Na osnovi Kaiser – Guttmanovog kriterija, Scree test je originalno pokazao 6 faktora. Budući da je posljednji, 6. faktor uključivao samo 2 čestice koje su pokazivale zasićenja i na drugim faktorima te zbog originalne verzije skale od 5 faktora, u obzir je uzeta petofaktorska struktura. *Tablica 2.* prikazuje postotak objašnjene varijance nakon ekstrakcije 5 faktora. Ekstrahiranih pet faktora objašnjava ukupno 36,69% ukupne varijance manifestnih varijabli mentalnih reprezentacija brige. Faktorska opterećenja na pojedinim manifestnim varijablama prikazana su u *Tablici 3.*

Tablica 2. Usporedba karakterističnih korijena ekstrahiranih faktora i postotka objašnjene varijance prije i nakon kosokutne rotacije.

Faktor	Početne eigen vrijednosti			Eigen vrijednosti nakon kosokutne rotacije		
	Eigen	Objašnjena varijanca (%)	Kumulativna varijanca (%)	Eigen	Objašnjena varijanca (%)	Kumulativna varijanca (%)
1	4,69	17,38	17,38	2,73	15,09	15,09
2	2,72	10,07	27,46	1,99	7,95	23,04
3	2,26	8,36	35,82	2,55	6,14	29,18
4	1,86	6,88	42,70	2,37	4,74	33,92
5	1,42	5,24	47,94	2,26	2,77	36,69

Tablica 3. Faktorska matrica skale Mentalne reprezentacije brige nakon ekstrakcije glavnih osi i kosokutne rotacije

	Tvrdnje	1	2	3	4	5	<i>h</i>²
12.	Osjećam se divno pomažući drugima u nevolji.	,69					,45
14.	Kada me drugi žele uključiti u svoje probleme, tu sam za njih.	,59					,39
13.	Znam da mogu pomoći drugima kojima je to potrebno.	,55				-,31	,47
4.	Kad imam priliku, obično uživam pomažući onima kojima je to potrebno.	,54					,37
6*	Pomaganje drugima obično je gubitak vremena.	,38				-,34	,45
17*	Pomaganje drugima ne pruža mi ništa.	,31					,22
19.	Ljudi koji često traže pomoć samo su lijeni i uopće ne trebaju pomoć.	-,30					,20
5.	Znam kada činim dobro za druge kojima to treba, čak i ako mi oni na tome ne zahvale.						,24
15.	Ponekad kad nekome pomažem, osjećam se iskorišteno.						,17
11.	U slučaju neprilike ljudi se trebaju brinuti za sebe i ne ovisiti o drugima.		,78				,65
9.	Vjerujem da u teškim vremenima osoba treba donositi vlastite odluke i ne ovisiti o mišljenju drugih.		,62				,39
3.	Svatko bi trebao pomoći sam sebi, umjesto da se oslanjamo na tuđu pomoć.		,61				,37
22.	Po mojem mišljenju, osoba bi sama trebala rješavati svoje probleme.		,58				,47
10*	Ponekad propustim skrivene znakove koji mi pokazuju kako se netko osjeća.					-,66	,43
25*	Sklona sam pogrešno protumačiti ili propustiti znakove za pomoć koji su mi upućeni.					-,61	,48
16.*	Obično ne primjećujem znakove koji mi pokazuju kako se druga osoba osjeća kad je pod stresom.					-,58	,45
2.	Ponekad ne primjećujem kad se od mene traži pomoć.					,55	,33
8*	Teško mi je primijetiti kad je druga osoba uznemirena ili zabrinuta zbog nečega.					-,48	,25
21.	Pomažem drugima, očekujući neku osobnu nagradu.					,68	,52
24.	Pomažem drugima, očekujući njihovu pomoć u budućnosti.					,55	,31
7.	Pomažem drugima samo ako od toga imam neku korist.					,55	,42
26.	Volim pomagati drugima jer mi to daje osjećaj kontrole.					,54	,29
27.	Mogu učinkovito djelovati na smanjenje tuđeg stresa.					-,66	,52
23.	Ljudi mi obično vjeruju.					-,54	,32
18.	Kad je druga osoba u nevolji, obično znam kako joj pomoći.					-,47	,36
1.	Dobra sam u prepoznavanju tuđih potreba i osjećaja, čak i ako su različiti od mojih.					-,45	,31
20.	Mogu pomoći drugima u rješavanju problema, bez da „preuzmem“ kontrolu i sama riješim problem.					-,38	,19
Eigen vrijednosti		2,73	1,99	2,55	2,37	2,26	
Postotak objašnjene varijance		15,09	7,95	6,14	4,74	2,77	

Dobivena faktorska struktura se u manjoj mjeri razlikuje od one koju predlažu s autori Reizer i Mikulincer. Temeljem analize komunaliteta i dobivenih saturacija manifestnih varijabli na ovoj petofaktorskoj strukturi, čestice rednog broja 19, 15 i 5 isključene su iz daljnje primjene. *Tablica 4.* prikazuje relativno niske korelacije između pet dobivenih faktora nakon provedene analize. Niske korelacije među faktorima upućuju na nemogućnost promatranja jedinstvenog rezultata skale, stoga su izračunate zasebne pouzdanosti za svaku subskalu. U originalnoj verziji skale, Reizer i Mikulincer također sugeriraju uzimanje u obzir rezultata na zasebnim subskalama.

Tablica 4. Korelacije među ekstrahiranim faktorima nakon ekstrakcije petofaktorskog rješenja.

Faktor	1	2	3	4	5
1	1				
2	-,08	1			
3	-,18	,10	1		
4	-,27	,17	,21	1	
5	-,20	-,11	,27	,05	1

Faktor 1 prema distribuciji čestica obuhvaća gotovo sve čestice kao u originalnoj verziji, uz dodatnu pojavu čestica rednog broja 13 i 19. Budući da čestica 13 nije znatno narušavala pouzdanost skale, zadržana je kao dio Faktora 1. Čestica 19 je već prethodno bila odstranjena iz daljnje obrade podataka zbog niskih komunaliteta i višestruke saturacije na više faktora. S navedenim pripadajućim česticama, Faktor 1 objašnjava 15,09 % zajedničke varijance. Dobiveni faktor će se i u prilagođenoj verziji nazvati *Altruistični motivi za pomaganje*, uz koeficijent pouzdanosti Cronbach $\alpha=,71$.

Faktor 2 također obuhvaća iste čestice kao u originalnoj verziji, uz izostanak čestice pod rednim brojem 19 te objašnjava 7,95% zajedničke varijance. Budući da su čestice u ovom faktoru sve semantički formirane na način da opisuju usmjerenost na brigu o sebi, Faktor 2 će se nazvati *Usmjerenost na sebe*. Pouzdanost ove subskale iznosi Cronbach $\alpha=,75$.

Oko Faktora 3 rasporedile su se sve čestice kao u originalnoj verziji upitnika, izuzev dodatne čestice rednog broja 1. Budući da su u originalnoj verziji autori sugerirali rekodiranje čestica 10, 25, 8 i 16, analiza pouzdanosti uz rekodirane čestice pokazala je da čestica 2 narušava pouzdanost skale, stoga je odstranjena iz daljnje analize. Faktor 3 će se nazvati *Sposobnost prepoznavanja tuđih potreba* te ukupno objašnjava 6,14% zajedničke varijance. Pouzdanost nakon odstranjivanja čestica 1 i 2 iznosi Cronbach $\alpha=,70$.

Faktor 4 je ekvivalentan faktoru egoističnih motiva za pružanje pomoći iz originalne verzije. U prilagođenoj verziji, čestica rednog broja 15 odstranjena je zbog niskog komunaliteta i saturacija te sada količina objašnjene zajedničke varijance ovog faktora iznosi 4,74%. Pouzdanost Faktora 4 uz predložene čestice iznosi Cronbach $\alpha=,64$ te on zadržava naziv *Egoistični motivi za pomaganje*.

Oko Faktora 5 okupile su se čestice koje u najvećoj mjeri odgovaraju faktoru procjenjene sposobnosti učinkovitog pružanja pomoći. U prilagođenoj verziji izostale su čestice rednog broja 5 (zbog niskih saturacija i komunaliteta) te čestica rednog broja 13 koja se pridružila Faktoru 1. U prilagođenoj verziji, novi faktor *Sposobnost učinkovitog pružanja pomoći* također uključuje i česticu rednog broja 1 te objašnjava 2,77% zajedničke varijance. Pouzdanost iznosi $\alpha=,72$. *Tablica 5.* prikazuje osnovne deskriptivne podatke prilagođene skale Mentalnih reprezentacija brige koja u ovom obliku sadrži 23 čestice.

Tablica 5. Deskriptivni podaci prilagođene skale Mentalnih reprezentacija brige

Skala	Broj čestica	M	σ	α
<i>Altruistični motivi za pomaganje</i>	6	36,11	4,16	,71
<i>Usmjerenost na sebe</i>	4	15,81	4,84	,75
<i>Nemogućnost prepoznavanja tuđih potreba</i>	4	20,57	3,91	,69
<i>Egoistični motivi za pomaganje</i>	4	8,57	3,64	,64
<i>Sposobnost učinkovitog pružanja pomoći</i>	5	25,83	3,73	,69

Tablica 5. pokazuje zadovoljavajuće visine koeficijenta unutarnje konzistencije kod svih pet faktora koje su se pokazale malo nižima od pouzdanosti faktora iz originalnog istraživanja, gdje se α koeficijenti kreću od ,75 do,80.

Rezultati provedene eksploratorne analize pokazuju faktorsku strukturu koja je gotovo istovjetna onoj dobivenoj u originalnom istraživanju Mikulincera i Shavera, stoga se može zaključiti da rezultati upućuju na valjanost hrvatskog prijevoda skale Mentalnih reprezentacija brige.

4. METODA

4.1. Ispitanici

U glavnom dijelu istraživanja je sudjelovalo ukupno 88 žena, 44 kćeri, studentica preddiplomskih i diplomskih studija Sveučilišta u Rijeci te preddiplomskih i diplomskih studija Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli i njihovih majki. Raspon dobi kćeri koje su sudjelovale u istraživanju kretao se od 19 do 30 godina (prosječna dob je 24,54), a majki od 42 do 63 godine (prosječna dob 51,86).

65,9 % kćeri je u trenutku ispunjavanja ankete pohađalo diplomski studij, dok je 29,5 % studentica bilo s preddiplomskih studija. 79,5% studentica je tijekom ispunjavanja upitnika bilo u nekoj vrsti romantične veze – 47,7 % studentica je izvijestilo da su u ozbiljnoj vezi dulje od godine dana. Također, 50% studentica trenutno živi sa svojim roditeljima, a 29,5% izvijestilo je o samačkom životu. 61,4% kćeri je izvijestilo o samostalnom financiranju.

U uzorku majki, 29,5% ispitanica završilo je srednju školu, 40,9% ima višu, a 25% visoku stručnu spremu. 88,4% majki je u braku ili ima životne partnere: 11,4% majki izvještava o samačkom životu, 56,8% ispitanica živi sa suprugom, a 29,5 % ispitanica živi sa suprugom i djecom. Majke su također izvijestile o zdravlju i suživotu sa svojim majkama. Tako 72% izvještava o dobrom fizičkom i mentalnom zdravlju svojih majki, 7% izvještava o lošem fizičkom zdravlju majki, a kod 9% ispitanica je majka preminula. Polovica ispitanica živi u mjestu ili gradu koji je udaljen od prebivališta njihovih majki, 25% ispitanica živi u istom mjestu ili gradu, a 15,9% ispitanica živi s majkom u istom kućanstvu. Majke i kćeri su također procjenjivale općenito zadovoljstvo, bliskost te zajedničke načine komunikacije (Tablica 1.)

Tablica 1. Zadovoljstvo odnosom, bliskost i čestina komuniciranja između kćeri, majki i njihovih majki.

		Kći prema majci		Majka prema kćeri		Majka prema baki	
		N	%	N	%	N	%
Odnos	<i>Izvrstan</i>	22	50,0	25	56,8	17	38,6
	<i>Zadovoljavajući</i>	19	43,2	18	40,9	21	47,7
	<i>Niti zadovoljavajući, niti nezadovoljavajući</i>	2	4,5	1	2,3	5	11,4
	<i>Nezadovoljavajući/iznimno loš</i>	-	-	-	-	1	2,3
Bliskost	<i>Bliži nego u drugih</i>	23	52,3	23	52,3	18	40,9
	<i>Kao u drugih</i>	19	43,2	21	47,7	23	52,3
	<i>Manje blizak</i>	2	4,5	-	-	2	4,5
Čestina komuniciranja	<i>Svaki dan</i>	40	90,9	-	-	24	54,5
	<i>Jednom tjedno</i>	4	9,1%	-	-	16	36,4

4.2. Instrumenti

4.2.1. Mentalne reprezentacije brige

Mental Representations of Caregiving Scale (Reizer & Mikulincer, 2007) originalno se sastoji od 27 čestica te mjeri stavove prema pružanju brige u različitim socijalnim i interpersonalnim kontekstima. Ispitanici na skali Likertovog tipa od 1 (“Uopće se ne slažem”) do 7 (“U potpunosti se slažem”) procjenjuju u kojoj mjeri svaka od tvrdnji opisuje njihove stavove, osjećaje, uvjerenja i motive u socijalnim interakcijama. Čestice MRC skale originalno se raspoređuju kroz 5 faktora: (1) **Percipirana sposobnost prepoznavanja tuđih potreba** sastoji se od 6 čestica te mjeri procjenu vlastite sposobnosti prepoznavanja tuđih znakova za traženje pomoći (2) **Procjena drugih kao vrijednih pomoći** sastoji se od 5 čestica te je odraz unutarnjeg radnog modela koji je usmjeren na uvažavanje i poštivanje tuđih potreba, (3), **Percipirana sposobnost učinkovitog pružanja pomoći** originalno obuhvaća 6 čestica, poput „*Znam kada mogu pomoći drugima u nevolji*“ te predstavlja odraz unutarnjeg radnog modela o vlastitim kompetencijama za pružanje pomoći, (4) **Egoistični motivi za pomaganjem**, obuhvaća 5 čestica koje odražavaju pomaganje motivirano osobnim razlozima i (5) **Altruistični motivi za pomaganjem** uključuju 5 čestica poput „*Osjećam se divno pomažući drugima u nevolji*“ te također mjere vrstu motivacije pri pružanju brige drugima. Pouzdanost upitnika (koeficijent Cronbach α) se za pet ekstrahiranih faktora u originalnoj verziji kreće od ,75 do ,80 (Reizer i Mikulincer, 2007). Pritom su viši rezultati na subskalama odraz viših percepcija pojedinca za prepoznavanje tuđih potreba i pružanje pomoći, viših procjena drugih kao vrijednih pomoći te pojačanih egoističnih, odnosno altruističnih motiva za pomaganjem.

Metodom dvostrukog prijevoda, skala MRC prilagođena je za primjenu na hrvatskom jeziku. Isti način prevođenja koristili su Fonseca, Nazare i Canavarro (2008) pri prilagodbi skale za korištenje na portugalskom uzorku.

Pouzdanost dobivenih faktora skale Mentalne reprezentacije brige provjerena je i na uzorku 44 para majki i kćeri iz glavnog dijela istraživanja. Provjera pouzdanosti faktora *Altruistični motivi za pomaganje* na uzorku majki i kćeri u glavnom dijelu istraživanja rezultirala je koeficijentom unutarnje konzistencije (Cronbach α) ,67. Kod faktora *Usmjerenost na sebe*, Cronbachov α koeficijent pouzdanosti iznosio je ,77. *Faktor Sposobnost prepoznavanja tuđih potreba* pokazao je koeficijent pouzdanosti (Cronbach α) ,60. Provjera pouzdanosti faktora *Egoistični motivi za pomaganje* pokazala je Cronbachov α ,52. Na kraju, pouzdanost faktora *Sposobnost učinkovitog pružanja pomoći* iznosila je ,71.

4.2.2. *Inventar iskustva u bliskim vezama*

Inventar iskustva u bliskim vezama ili Experiences in Close Relationship Inventory skala je koju su originalno konstruirali Brennan, Clark i Shaver (1998). Radi se o skali samoprocjene od 36 čestica kojom se privrženost kod odraslih ispitanika ispituje u dvije ortogonalne dimenzije. Inventar čine skala anksioznosti (strah od odbijanja ili napuštanja) i skala izbjegavanja (doživljaj neugode zbog bliskosti i ovisnosti o drugima).

Originalni instrument su za primjenu s hrvatskom populacijom prilagodile autorice Kamenov i Jelić (2003), koje su u svojem istraživanju dobile upola kraću skalu koja je zadržala sve karakteristike originalne verzije. U inventaru Kamenov i Jelić (2003), dimenzije anksioznosti i izbjegavanja raspoređene su kroz devet odgovarajućih čestica, te je pouzdanost obiju subskala visoka i zadovoljavajuća. Prema Kamenov i Jelić (2005) Cronbachov alpha koeficijent iznosi za skalu izbjegavanja, ovisno o ciljnoj osobi, između ,80 i ,88, a za skalu anksioznosti između ,80 i ,83. Pri ispunjavanju inventara, ispitanici na skali od sedam stupnjeva (1 – uopće se ne slažem, 4 – niti se slažem niti se ne slažem, 7 – potpuno se slažem) procjenjuju koliko se slažu sa zadanim tvrdnjama. Rezultat ispitanika određuje se zbrajanjem procjena za odgovarajuće čestice svake od skala, uz prethodno rekodiranje tri čestice. Zbroj bodova na parnim česticama odnosi se na dimenziju anksioznosti, dok se zbroj na neparnim česticama odnosi na dimenziju izbjegavanja. Promatraju li se ujedinjeni rezultati majki i kćeri, u ovom istraživanju Cronbachov α iznosi ,84 za anksioznost te ,80 za izbjegavanje.

4.2.3. *Upitnik percipiranog roditeljskog stila*

Upitnik percipiranog roditeljskog stila, ili, u originalnoj verziji My Memories of Upbringing (EMBU; Perris, Jacobsson, Lindstrom, von Konorring i Perris, 1980), temelji se na dimenzionalnim modelima roditeljskog odgojnog ponašanja (Arrindell, Methorst, Kwee, van der Ende, Pot, i Moritz, 1989). U originalu se sastoji od 81 čestice, a koristi se za retrospektivno mjerenje percepcije odgojnih metoda roditelja kod odraslih osoba (Weinfield, Goldney i Tiggemann, 1990). Arrindell, Richter, Eisemann, Garling, Ryden, Hansson, i sur. (2001) su kreirali skraćenu verziju upitnika EMBU koja se sastoji od 23 tvrdnje. Na temelju višestruko provjerenih psihometrijskih karakteristika u različitim uzorcima i kroz različite kulture, Arrindell i suradnici (Arrindell, Sanavio, Aguilar, Sica, Hatzichristou, Eisemann, i sur., 1999; Arrindell i sur., 2001; Arrindell, Akkerman, Bages, Feldman, Caballo, Oei, i sur. 2005) preporučuju ga kao ekvivalent dužoj formi upitnika. Sudionici zasebno procjenjuju ponašanje majke i oca za svaku tvrdnju, na način da na skali od četiri stupnja (od 1 - nikad do

4 - većinu vremena) odgovaraju prisjećajući se koliko često se njihova majka odnosno otac ponašao na određeni način tijekom njihovog djetinjstva i adolescencije. U verziji koju su prilagodili Arrindell i sur. (1999), upitnik sadrži tri skale: emocionalna toplina, odbijanje i prezaštićivanje.

Skala emocionalne topline sastoji se od 6 čestica, a mjeri percipiranu toplinu i ljubav od strane roditelja. Odnosi se na one postupke roditelja koji su se manifestirali kroz njihovo pokazivanje ljubavi i naklonosti, pridavanje pažnje, emocionalno prihvaćanje, hvaljenje prikladnog ponašanja, pružanje podrške, poticanje (primjerice, „*Moja mi je majka pokazivala da me voli*“). Skala odbijanja sastoji se od 7 čestica, a mjeri percipirane oblike roditeljskog odbijanja. Ona obuhvaća postupke roditelja koji se očituju u kažnjavanju, posramljivanju, kritiziranju, odbijanju jedinstvenosti djeteta, deprivaciji od pokazivanja ljubavi i fizičkom i/ili verbalnom zlostavljanju (primjerice, „*Moja me majka kažnjavala više nego što sam zaslužila*“). Skala prezaštićivanja sastoji se od 10 čestica, a mjeri percipirani osjećaj osobe o pretjeranoj zabrinutosti roditelja tijekom djetinjstva. Odnosi se na postupke roditelja koji pokazuju da su pretjerano uplašeni i anksiozni za sigurnost djeteta, posesivni, kontrolirajući, nametljivi, ne dopuštaju privatnost i samostalnost djece (primjerice, „*Željela sam da moja majka manje brine o tome što radim*“.)

Skalu je za korištenje s hrvatskom populacijom prevela i prilagodila Smojver – Ažić, (1999). Kratku verziju skale Arrindella i sur. (1999) za korištenje na hrvatskom uzorku također su u svojem istraživanju provjerile autorice Vrselja i Glavak Tkalić (2011). Dobiveni rezultati uglavnom su u skladu s rezultatima Arrindella i suradnika (1999). Česticu broj 9 autori su isključili iz obrade podataka zbog njenog mjesta u faktorskoj strukturi (ima podjednaka opterećenja na više skala) te na temelju preporuke autora originalne skraćene skale (Arrindell i sur., 1999; 2001).

Kod istraživanja Vrselje i Glavak Tkalić za emocionalnu toplinu majki Cronbachov α koeficijent pouzdanosti iznosio je ,77, za komponentu odbijanja ,92, te ,78 za komponentu prezaštićivanja. Kod istraživanja Arrindella i sur. (2001), Cronbachov α iznosio je ,75 za odbacivanje, 0,84 za emocionalnu toplinu te 0,72 za odbijanje.

U ovom istraživanju, faktor odbacivanja sadržava 5 čestica pod rednim brojem 1,4,7, 21 i 16. U odnosu na kratku verziju Arrindella i sur. (2001), nedostaju čestice 15 i 13 koje su odstranjene iz daljnje analize zbog vidnog narušavanja pouzdanosti skale. Čestica rednog broja 15 odstranjena je i zato što opisuje favoriziranje (*Osjećala sam da me majka voli više nego brata/sestru*) te su ispitanice u istraživanju često propuštale odgovoriti na tvrdnju jer

nemaju braće i sestara.

Koeficijent pouzdanosti Cronbachov α za skalu odbacivanja u ovom obliku iznosi ,75 za cijeli uzorak žena. Kao i u verziji Arrindella (2001) i u ovom istraživanju faktor emocionalne topline sadržava ukupno šest čestica pod rednim brojem 2,6,12,14,19 i 23. Cronbachov α koeficijent pouzdanosti iznosi ,89 za ukupni uzorak. Faktor prezaštićivanja u ovom istraživanju sadrži 9 čestica, u odnosu na 10 u verziji Arrindella i sur. (2001). Naime, zbog višestrukih saturacija na skalama u provjeri faktorske strukture kod Vrselje i Glavak Tkalić (2011) te zbog preporuka Arrindella i sur. (2001), čestica rednog broja 9 („*Moja me majka poticala u svemu što radim*“) nije uvrštena u daljnju analizu. Faktor prezaštićivanja u ovom istraživanju uključuje 9 čestica rednog broja 3,5,8,10,11,17,18,20 i 22 te Cronbachov α koeficijent pouzdanosti iznosi ,76.

4.2.4. Sociodemografski podaci i upitnik ispitivanja kvalitete odnosa majke i kćeri

U istraživanu je primijenjen upitnik sociodemografskih podataka u kojem su kćeri navele svoje osobne podatke, poput datuma rođenja, godina obrazovanja, broja braće i sestara, redoslijeda rođenja, statusa veze, s kim trenutno žive te njihove glavne izvore financiranja. Kćeri su također odgovorile o sociodemografskim podacima svoje majke, opisavši njihove godine obrazovanja, broj braće i sestara, redoslijed rođenja, status veze te s kim njihove majke žive. Majke su u svojim upitnicima procjenjivale trenutno zdravlje svoje majke te navele njeno mjesto stanovanja.

U upitniku kvalitete odnosa majke i kćeri, ispitanice su generalno procjenjivale koliko je njihov odnos s majkom blizak u odnosu na druge, koliko su zadovoljne svojim međusobnim odnosom, te koliko se često viđaju i komuniciraju. Majke su u ovom dijelu upitnika procjenjivale kvalitetu odnosa sa svojom majkom, kao i kvalitetu odnosa sa svojom kćeri.

4.3. Postupak

U glavnom dijelu istraživanja, jednom dijelu kćeri ispitanica je podijeljeno dva seta upitnika koji su bili odvojeni u dvije zapečaćene omotnice. Jedan je set trebala ispuniti majka, a drugi kći. Nakon ispunjavanja svojeg seta upitnika, zadatak kćeri je bio majkama podijeliti upitnike namijenjene njima. Nakon što su majke ispunile i zapečatile svoju omotnicu, kćeri su vratile dobivene omotnice. Drugi dio uzorka prikupljen je metodom on – line istraživanja. Kćeri su putem društvenih mreža i elektroničke pošte dobile poveznice koje su vodile do Google obrazaca s ponuđenim instrumentima. Nakon ispunjavanja obrasca, zadatak kćeri je bio proslijediti drugu poveznicu s upitnicima za njihove majke, također putem elektroničke pošte ili društvenih mreža. Odgovori parova majki i kćeri bili su upareni prema datumu rođenja kćeri. Korištena metoda uzorkovanja u glavnom dijelu istraživanja također je metoda snježne grude te je njome dobiven prigodni uzorak ispitanica.

Prilikom statističke obrade podataka, za dobivanje željenih rezultata u istraživanju su korištene dvije baze podataka.

Prva baza podataka uključivala je rezultate 44 para majki i kćeri prikazanih u obliku zavisnih uzoraka, što znači da je jedan par predstavljao jedan odnos. Na temelju ovako postavljenih rezultata, ispitivan je problem povezanosti, odnosno, međugeneracijskog prijenosa mentalnih reprezentacija privrženosti i brige kod majki i kćeri.

Druga baza podataka je rezultate majki i kćeri ujediniła prikazavši ih kao nezavisne uzorke te je tako omogućena provjera uloge privrženosti i percipiranog roditeljskog stila kao prediktora kriteriju mentalnih reprezentacija brige.

5. REZULTATI

Na početku obrade podataka, provjerene su mjere raspršenja i centralne tendencije relevantnih varijabli. Deskriptivni podaci varijabli korištenih u istraživanju prikazani su u *Tablici 6.*

Tablica 6. Osnovni deskriptivni pokazatelji korištenih mjernih instrumenata

Mjerni instrumenti	M		σ		Raspon			
	Majke	Kćeri	Majke	Kćeri	Majke		Kćeri	
					Min	Max	Min	Max
<i>Mentalne reprezentacije brige – MRC</i>								
Altruistični motivi za pomaganje	29,52	29,33	2,97	3,05	21	35	21	35
Usmjerenost na sebe	15,74	15,57	5,11	4,69	6	26	5	26
Sposobnost prepoznavanja tuđih potreba	20,24	20,91	2,85	3,82	12	24	14	28
Egoistični motivi za pomaganje	7,66	7,91	2,30	2,95	4	14	4	17
Sposobnost učinkovitog pružanja pomoći	24,74	25,32	4,09	3,57	14	30	14	34
<i>Inventar iskustva u bliskim vezama – ECR</i>								
Anksioznost	24,86	22,59	10,63	7,80	9	60	9	47
Izbjegavanje	26,02	22,58	8,67	7,69	13	50	12	44
<i>Percipirani roditeljski stil – EMBU</i>								
Odbacivanje	7,50	6,56	2,37	1,79	5	14	5	13
Emocionalna toplina	17,65	21,21	4,25	2,77	6	24	9	24
Prezašćivanje	18,50	17,00	4,65	3,41	11	33	10	26

5.1. Međugeneracijska povezanost privrženosti, brige i percepcije majčinog prošlog ponašanja

5.1.1. Prijenos privrženosti

U svrhu provjere povezanosti dimenzija privrženosti majki i kćeri kao objašnjenja međugeneracijskog prijenosa privrženosti, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije između dimenzija anksioznosti majki i kćeri te između dimenzija izbjegavanja majki i kćeri. Matrica korelacija prikazana je u *Tablici 7*.

Tablica 7. Povezanost dimenzija privrženosti kod majki i njihovih kćeri.

		Kćeri	
		Anksioznost	Izbjegavanje
Majke	Anksioznost	,31*	,01
	Izbjegavanje	-,06	,02

*p<0,05

Tablica 7. pokazuje postojanje umjerene pozitivne povezanosti između dimenzije anksioznosti majki s dimenzijom anksioznosti njihovih kćeri ($r=,31$, $p<,05$). Kćeri čije majke imaju povišeni rezultat na dimenziji anksioznosti također pokazuju povišeni rezultat u ovoj dimenziji privrženosti.

5.1.2. Prijenos brige

U svrhu provjere povezanosti mentalnih reprezentacija brige kod majki i njihovih kćeri kao objašnjenja međugeneracijskog prijenosa brige, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije između 5 vrsti mentalnih reprezentacija brige majki i njihovih kćeri. Dobivena matrica korelacija prikazana je u *Tablici 8*.

Tablica 8. Povezanosti mentalnih reprezentacija brige majki i njihovih kćeri.

	Kćeri				
	MRC1	MRC2	MRC3	MRC4	MRC5
Majke					
<i>MRC1</i>					
Altruistični motivi	-,20	-,25	,03	-,19	-,19
<i>MRC2</i>					
Usmjerenost na sebe	,06	,04	-,25	,11	-,15
<i>MRC3</i>					
Prepoznavanje tuđih potreba	,12	-,21	,27	,04	,13
<i>MRC4</i>					
Egoistični motivi	-,02	-,09	,01	,04	,15
<i>MRC5</i>					
Učinkovito pružanje pomoći	-,25	-,31*	,21	-,16	-,16

*p<,05; **p<,01

Usmjeravanjem na povezanosti mentalnih reprezentacija majki i njihovih kćeri prikazanih u *Tablici 8*, vidljiva je negativna povezanost između *učinkovitog pružanja pomoći* majki i *umjerenosti na sebe* kod njihovih kćeri. Kćeri čije majke za sebe procjenjuju da učinkovito mogu pružiti pomoć osobi u nevolji, pokazuju niže procjene mentalnih reprezentacija brige usmjerenih prema sebi.

5.1.3. Povezanost doživljaja majčinog prošlog ponašanja u dvije generacije

Kako bi se dodatno provjerila međugeneracijska povezanost percipiranog prošlog majčinog ponašanja u dvije generacije kćeri, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacija između tri komponente percipiranog prošlog majčinog ponašanja koje su procijenile kćeri dvije generacije. Dobivene povezanosti prikazane su u *Tablici 9*.

Tablica 9. Povezanosti dviju generacija kćeri u komponentama percipiranog majčinog prošlog ponašanja

<i>Majke</i>	<i>Kćeri</i>		
	<i>Odbacivanje</i>	<i>Emocionalna toplina</i>	<i>Prezaštićivanje</i>
<i>Odbacivanje</i>	,30*	-,31*	-,07
<i>Emocionalna toplina</i>	-,23	,20	,04
<i>Prezaštićivanje</i>	,20	-,10	,14

* $p < ,05$; ** $p < ,01$

Dobivene povezanosti u *Tablici 9*. Pokazuju međugeneracijsku pozitivnu povezanost u procjeni percipiranog majčinog odbacivanja ($r = ,30$, $p < ,05$), što znači da kćeri čije su majke procijenile više odbacivanja doživljenog od svoje majke u prošlosti, također pokazuju više odbacivanje od svoje majke. Također postoji negativna povezanost u emocionalnoj toplini i odbacivanju između dvije generacije kćeri ($r = -,31$, $p < ,05$): kćeri majki koje su procijenile manje odbacivanja od strane svoje majke u prošlosti, za svoje majke procjenjuju pružanje više emocionalne topline.

5.2. Generacijske specifičnosti privrženosti, mentalnih reprezentacija brige i percepcije majčinog prošlog ponašanja

U svrhu provjere specifičnosti privrženosti, mentalnih reprezentacija brige i percepcija prošlog majčinog ponašanja dviju generacija kćeri, izračunat je t – test za zavisne uzorke ove tri varijable. Podaci u *Tablici 10*. Pokazuju rezultate t – testa za zavisne uzorke svake od dimenzija privrženosti, mentalnih reprezentacija brige te komponenata percipiranog prošlog majčinog ponašanja majki i njihovih kćeri.

Tablica 10. Razlika između dimenzija privrženosti, mentalnih reprezentacija brige i komponenti doživljenog prošlog majčinog ponašanja majki i njihovih kćeri.

Varijabla	Majke		Kćeri		t
	M	σ	M	σ	
<i>Anksioznost</i>	24,86	10,63	22,65	7,88	-1,99
<i>Izbjegavanje</i>	26,09	8,76	22,58	7,69	1,31
<i>Altruistični motivi</i>	35,21	3,52	34,95	3,59	-,20
<i>Usmjerenost na sebe</i>	15,73	5,11	15,57	4,42	-,54
<i>Sposobnost prepoznavanja tuđih potreba</i>	20,24	2,85	20,91	3,74	-1,45
<i>Egoistični motivi</i>	7,66	2,30	7,91	2,95	,45
<i>Učinkovito pružanje pomoći</i>	24,74	4,09	25,32	3,16	,99
<i>Odbacivanje</i>	7,50	2,39	6,56	1,79	-2,42*
<i>Emocionalna toplina</i>	17,65	4,41	21,21	3,36	9,17**
<i>Prezaštićivanje</i>	18,50	4,10	17,00	3,41	,73

*p<,05 **p<,01

Rezultati prikazani u *Tablici 10*. pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika između istih mentalnih reprezentacija brige majki i njihovih kćeri. Majke i njihove kćeri se također međusobno značajno ne razlikuju u rezultatu na dimenzijama izbjegavanja i anksioznosti unutar privrženosti. *Tablica 10*. pokazuje statistički značajnu razliku između dvije generacije kćeri u dvije komponente doživljenog majčinog prošlog ponašanja. Specifično, pokazala se razlika u doživljenom majčinom prošlom odbacivanju ($t = -2,42$, $df = 42$, $p <,05$). Majke ($M = 7,50$) procjenjuju prošlo majčino odbacivanje višim nego što njihove kćeri procjenjuju njihovo odbacivanje ($M = 6,56$). Dobivena je i statistički značajna razlika između dvije generacije kćeri u doživljenoj majčinoj emocionalnoj toplini ($t = 9,17$, $df = 41$, $p <,01$). Majke percipiraju manje emocionalne topline od svojih majki ($M = 17,65$) u odnosu na njihove kćeri, koje doživljavaju više njihove emocionalne topline ($M = 21,21$).

5.3. Uloga percipiranog prošlog majčinog ponašanja u objašnjenju privrženosti kćeri

U svrhu ispitivanja povezanosti percepcije majčinog prošlog ponašanja i privrženosti, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije. Rezultati su prikazani u *Tablici 11*.

Tablica 11. Povezanost doživljenog prošlog odbacivanja, emocionalne topline i prezaštićivanja majke te dimenzija privrženosti na cijelom uzorku

Varijabla	Odbacivanje	Emocionalna toplina	Prezaštićivanje
Anksioznost	,13	-,03	,22*
Izbjegavanje	,18	-,39**	-,05

*p<,05 **p<,01

Dobiveni rezultati na cjelokupnom uzorku pokazuju negativnu povezanost između izbjegavanja i percipirane emocionalne topline majke ($r=-,39, p<,01$). Kćeri koje su procijenile veću emocionalnu toplinu od svoje majke, pokazuju niži rezultat na dimenziji izbjegavanja u privrženosti. Rezultati su također pokazali značajnu pozitivnu povezanost anksioznosti i percipiranog majčinog prezaštićivanja ($r=,22, p<,05$). Žene koje su procijenile više prezaštićivanja od strane svojih majki, pokazuju viši rezultat na dimenziji anksioznosti unutar bliskih odnosa.

Kako bi se provjerila povezanost između dimenzija privrženosti i percipiranih roditeljskih stilova majke kod parova majki i kćeri, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije između ovih varijabli. Rezultati su prikazani u *Tablici 12*.

Tablica 12. Povezanost percepcije prošlog majčinog roditeljskog ponašanja i dimenzija privrženosti u dvije generacije majki i kćeri.

	Majke		Kćeri		
	Anksioznost	Izbjegavanje	Anksioznost	Izbjegavanje	
Majke	Odbacivanje	,08	,15	,01	,19
	Emocionalna toplina	,18	-,33*	-,05	-,25
	Prezaštićivanje	,17	-,05	,01	,19
Kćeri	Odbacivanje	,18	-,03	,17	,11
	Emocionalna toplina	-,31*	-,34*	-,19	-,29
	Prezaštićivanje	,25	-,02	,33*	-,26

*p<,05 **p<,01

Dobiveni koeficijenti korelacije provedeni kod majki i kćeri unutar zavisnih uzoraka upućuju na statistički značajnu pozitivnu povezanost između kćerinog doživljaja prezaštićivanja i dimenzije anksioznosti ($r=,33, p<,5$). Kćeri koje su procijenile višu razinu prezaštićivanja njihovih majki, pokazuju povišene rezultate na dimenziji anksioznosti u privrženosti. Rezultati su pokazali i da majke koje procjenjuju nižu emocionalnu toplinu svojih majki imaju viši rezultat na dimenziji izbjegavanja u privrženosti ($r=,33, p<,5$).

Promatra li se međugeneracijski odnos dimenzija privrženosti i doživljaja majčinog prošlog ponašanja, postoji statistički značajna negativna povezanost između majčine anksioznosti ($r=-,31, p<,05$), odnosno, majčinog izbjegavanja ($r=-,34, p<,05$) s procjenom majčine emocionalne topline njihovih kćeri. Majke koje pokazuju niži rezultat na dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja (u varijabli privrženosti), imaju kćeri koje procjenjuju više emocionalne topline od strane njihovih majki.

5.4. Uloga privrženosti i percipiranog prošlog majčinog ponašanja u objašnjenju mentalnih reprezentacija brige

Kako bi se provjerilo postoje li statistički značajne povezanosti privrženosti, mentalnih reprezentacija brige i percipiranog majčinog prošlog ponašanja koje predstavljaju preduvjet za računanje hijerarhijske regresijske analize, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije među navedenim varijablama. Matrica korelacija prikazana je u *Tablici 13*.

Tablica 13. Povezanost dimenzija privrženosti, mentalnih reprezentacija brige i komponenata percipiranog majčinog prošlog ponašanja na cijelom uzorku

Varijabla	ECR1	ECR2	MRC1	MRC2	MRC3	MRC4	MRC5	EMBU1	EMBU2	EMBU3
ECR 1	1									
ECR 2	,09	1								
MRC 1	-,25*	-,22*	1							
MRC 2	,00	,13	-,27*	1						
MRC 3	-,24*	-,20	,35**	-,11	1					
MRC 4	,38**	,08	-,09	-,18	-,17	1				
MRC 5	-,24*	-,34**	,60**	-,11	,42**	-,04	1			
EMBU 1	,13	,18	-,06	,19	-,24*	,06	-,09	1		
EMBU 2	-,03	-,39**	-,00	-,38**	,09	-,01	,12	-,55**	1	
EMBU 3	,22*	-,05	-,03	,11	-,02	-,05	,01	,34**	-,12	1

ECR 1 = Anksioznost; ECR 2 = Izbjegavanje;

MRC 1 = Altruistični motivi; MRC 2 = Usmjerenost na sebe; MRC 3 = Sposobnost prepoznavanja tuđih potreba; MRC 4 = Egoistični motivi; MRC 5 = Učinkovito pružanje pomoći;

EMBU 1 = Odbacivanje; EMBU 2 = Emocionalna toplina; EMBU 3 = Prezaštićivanje

*p<,05 **p<,01

Na temelju analize varijabli iste skupine rezultata iz *Tablice 13*, koji pokazuju ujedinjene odgovore majki i kćeri, postoje umjerene i visoke značajne povezanosti između mentalnih reprezentacija brige. Specifično, rezultati pokazuju postojanje negativne povezanosti *altruističnih motiva za pružanje pomoći s usmjerenošću na sebe*. S druge strane, *altruistični motivi za pružanje pomoći* u pozitivnoj su korelaciji sa *sposobnostima prepoznavanja tuđih potreba* te u visokoj pozitivnoj korelaciji s *percepcijom učinkovitog pružanja pomoći*. Među mentalnim reprezentacijama brige, rezultati također pokazuju srednje visoku povezanost *sposobnosti prepoznavanja tuđih potreba s percepcijom učinkovitog pružanja pomoći*.

Pri usporedbi varijabli koje opisuju percipirano majčino prošlo ponašanje, ističe se srednje visoka negativna povezanost *emocionalne topline* i majčinog *odbacivanja*. S druge strane, postoji pozitivna povezanost *odbacivanja* i majčinog *prezaštićivanja*.

Analizom korelacija među varijablama različitih skupina, dobivena je negativna povezanost dimenzije *izbjegavanja s altruističnim motivima* te s *percepcijom učinkovitog pružanja pomoći* kod mentalnih reprezentacija brige. Također, dimenzija *izbjegavanja* negativno je povezana s *emocionalnom toplinom majke* kod percipiranog majčinog prošlog ponašanja. Rezultati na *anksioznosti* pokazuju pozitivnu povezanost s percepcijom majčinog *prezaštićivanja* te s *egoističnim motivima* za pružanje pomoći. S druge strane, *anksioznost* je negativno povezana s *altruističnim motivima*, *sposobnosti prepoznavanja tuđih potreba* i *sposobnosti pružanja učinkovite pomoći*. Percipirana *emocionalna toplina* majke je negativno povezana sa *usmjerenošću na sebe*, dok je percipirano *majčino odbacivanje* pokazalo srednje visoku negativnu povezanost sa *sposobnošću prepoznavanja tuđih potreba*.

Kako bi se ispitaio pojedinačni i provjerio relativni zajednički doprinos varijabli prediktora (percipiranog majčinog prošlog ponašanja i privrženosti) u objašnjenju svake od mentalnih reprezentacija brige, provedena je hijerarhijska regresijska analiza. Budući da se metodom hijerarhijske regresijske analize prediktori dodaju u blokovima, u prvi blok je uključena uloga ispitanice u dijadi majke i kćeri (pritom je brojem „0“ označena majka, a brojem „1“ je označena kći), drugi blok je činio skup varijabli koje zajedno predstavljaju percipirano majčino prošlo ponašanje, dok su u treći blok uključene dimenzije privrženosti. Indikatori za provjeru kolinearnosti pokazali su prihvatljive uvjete za provedbu analize. Rezultati provjere zasebnih i ukupnih doprinosa pojedinih prediktora u objašnjenju varijance mentalnih reprezentacija brige prikazani su u *Tablici 14*. Pritom, treba napomenuti da su navedeni beta koeficijenti iz zadnjeg koraka analize.

Tablica 14. Doprinos uloge, percipiranog majčinog prošlog ponašanja i privrženosti u objašnjenju mentalnih reprezentacija brige kod žena.

Prediktor		<i>Altruistični motivi za pomaganje</i>					
		R	R ²	ΔR ²	F – promjena	F – ukupni	β
1.	korak Uloga	,06	,00	,00	,33	,33	,13
6.	korak Odbacivanje Emocionalna toplina Prezaštićivanje	,08	,01	-,05	,05	,11	,07 -,02 ,01
7.	korak Anksioznost Izbjegavanje	,36	,13	,12	5,30	1,85	-,24* -,26*
Prediktor		<i>Usmjerenost na sebe</i>					
		R	R ²	ΔR ²	F – promjena	F – ukupni	β
1.	korak Uloga	,02	,00	-,00	,02	,33	-,20
2.	korak Odbacivanje Emocionalna toplina Prezaštićivanje	,41	,17	,17	5,23**	3,92**	-,11 -,50** ,05
3.	korak Anksioznost Izbjegavanje	,41	,17	,00	,03	2,56	-,02 ,02
Prediktor		<i>Sposobnost prepoznavanja tuđih potreba</i>					
		R	R ²	ΔR ²	F – promjena	F – ukupni	β
1.	korak Uloga	,11	,01	,01	,94	,94	-,08
2.	korak Odbacivanje Emocionalna toplina Prezaštićivanje	,32	,10	,09	2,55	2,16	-,34** -,20 ,09
3.	korak Anksioznost Izbjegavanje	,41	,17	,07	3,02	2,52*	-,21 -,16
Prediktor		<i>Egoistični motivi za pomaganje</i>					
		R	R ²	ΔR ²	F – promjena	F – ukupni	β
1.	korak Uloga	,05	,00	,00	,20	,20	-,11
2.	korak Odbacivanje Emocionalna toplina Prezaštićivanje	,13	,02	,01	,36	,32	,09 ,00 -,11
3.	korak Anksioznost Izbjegavanje	,43	,18	,17	7,74**	2,83*	,41** ,05
Prediktor		<i>Učinkovito pružanje pomoći</i>					
		R	R ²	ΔR ²	F – promjena	F – ukupni	β
1.	korak Uloga	,06	,00	,00	,32	,32	,04
2.	korak Odbacivanje Emocionalna toplina Prezaštićivanje	,13	,02	,01	,32	,32	-,03 -,02 ,02
3.	korak Anksioznost Izbjegavanje	,42	,18	,16	7,50**	2,75*	-,23* -,34**

Prva provedena hijerarhijska regresijska analiza pokazala je da *uloga* u prvom koraku, ali ni *percipirano majčino ponašanje* u drugom koraku značajno ne objašnjavaju količinu varijance *altruističnih motiva za pomaganje*. Dimenzije privrženosti u posljednjem koraku značajno su povećale koeficijent multiple korelacije. Nakon uvođenja trećeg koraka, prediktori *uloge*, *percipiranog majčinog prošlog ponašanja* i dimenzija privrženosti objašnjavaju 13% zajedničke varijance kriterija. Uvođenjem *anksioznosti* i *izbjegavanja*, proporcija objašnjene varijance povećala se za 12% ($\Delta R^2=,12$, $p<,05$). I *anksioznost* ($\beta=-,24$, $p<,05$) i *izbjegavanje* ($\beta=-,26$, $p<,001$) pokazali su negativnu povezanost s kriterijem te su obje dimenzije pojedinačni značajni prediktori *altruističnih motiva*.

Pri analizi *usmjerenosti na sebe*, pokazalo se da *uloga* također značajno ne objašnjava varijancu kriterija. U drugom koraku, nakon uključivanja *percipiranog majčinog prošlog ponašanja* u analizu, značajno se povećao koeficijent multiple korelacije. *Percipirano majčino ponašanje* objasnilo je 17% ukupne varijance *usmjerenosti na sebe* ($R^2=,17$, $\Delta R^2=,17$, $p<,05$). Pritom se samo komponenta *percipirane roditeljske emocionalne topline* pokazala kao samostalan pojedinačni prediktor *usmjerenosti na sebe* ($\beta=-,50$, $p<,01$), pokazujući negativnu povezanost s kriterijem. Nakon uključivanja dimenzija privrženosti u trećem koraku analize, nije se pokazala značajna promjena u koeficijentu multiple korelacije ($\Delta R^2=,07$, $p>,05$). Dimenzije privrženosti povrh *uloge* i *percipiranog majčinog ponašanja* nisu dodatno objasnile varijancu mentalne reprezentacije *usmjerenosti na sebe*.

Varijabla *uloga* nije bila značajan prediktor ni u objašnjenju *sposobnosti prepoznavanja tuđih potreba*. Uvođenjem *percipiranog majčinog prošlog ponašanja* u drugom koraku, količina ukupne objašnjene varijance kriterija se značajno povećala za 9% ($R^2=,10$, $\Delta R^2=,09$, $p<,05$). Međutim, samo se *roditeljsko odbacivanje* pokazalo pojedinačnim značajnim prediktorom za *sposobnost prepoznavanja tuđih potreba*, pokazavši negativnu korelaciju s kriterijem ($\beta=-,34$, $p<,01$). Uvođenjem dimenzija privrženosti u trećem koraku, značajno se promijenio koeficijent multiple korelacije ($\Delta R^2=,07$, $p<,05$). Dimenzije privrženosti zajedno objašnjavaju dodatnih 7% varijance kriterija, te u zadnjem koraku ukupna objašnjena količina varijance *sposobnosti prepoznavanja tuđih potreba* iznosi 17% ($R^2=,07$, $\Delta R^2=,07$, $p>,05$). Međutim, nije se pokazao pojedinačan doprinos dimenzija *anksioznosti* i *izbjegavanja* kao prediktora ove mentalne reprezentacije brige.

Pri analizi *egoističnih motiva za pomaganje*, *uloga* u prvom koraku, i komponente *percipiranog majčinog ponašanja* u drugom koraku nisu se pokazali značajnim prediktorima u objašnjenju ukupne varijance kriterija. Uvođenjem *anksioznosti* i *izbjegavanja* u 3. koraku,

značajno se povećao koeficijent multiple korelacije te je količina ukupne objašnjene varijance *egoističnih motiva* 18% ($R^2=,18$, $\Delta R^2=,17$, $p<,01$). Dimenzija *anksioznosti* ($\beta=,41$, $p<,01$) pokazala je značajnu pozitivnu povezanost s *egoističnim motivima* te predstavlja pojedinačni prediktor ovog kriterija.

Kod *učinkovitog pružanja pomoći, uloga* u prvom koraku, i *percipirano majčino prošlo ponašanje* u drugom koraku, nisu značajno pridonijeli objašnjenju varijance kriterija. Uvođenjem dimenzija privrženosti u 3. koraku, količina objašnjene varijance značajno se promijenila te *anksioznost* i *izbjegavanje* objašnjavaju 18% ukupne varijance *učinkovitog pružanja pomoći* ($R^2=,18$, $\Delta R^2=,16$, $p>,01$). Dimenzija *anksioznosti* ($\beta=-,23$, $p<,05$) i dimenzija *izbjegavanja* ($\beta=-,34$, $p<,01$) pokazuju negativnu povezanost s *učinkovitim pružanjem pomoći* te predstavljaju pojedinačne prediktore u objašnjenju ovog kriterija.

6. DISKUSIJA

Svrha ovog istraživanja bila je provjeriti postojanje međugeneracijskog prijenosa i generacijskih specifičnosti privrženosti, mentalnih reprezentacija brige i percipiranog majčinog prošlog ponašanja kod majki i kćeri. Također, cilj je bio istražiti ulogu percipiranog majčinog prošlog ponašanja pri objašnjenju privrženosti (kako bi se ispitalo nastajanje mentalnih reprezentacija privrženosti) te doprinos privrženosti mentalnim reprezentacijama brige majki i kćeri. Pretpostavljena je značajna povezanost dimenzija privrženosti, mentalnih reprezentacija brige i percipiranog majčinog prošlog ponašanja kod majki i njihovih kćeri, te razlika između percipiranog prošlog majčinog ponašanja i privrženosti kroz dvije generacije majki i njihovih kćeri. Također, očekivala se značajna povezanost komponenti percipiranog majčinog prošlog ponašanja s anksioznosti i izbjegavanjem kao dimenzijama privrženosti. Na posljepku, pretpostavljen je i značajan doprinos privrženosti u formiranju mentalnih reprezentacija brige na cijelom uzorku ispitanica, povrh percipiranih roditeljskih stilova.

6.1. Međugeneracijski prijenos privrženosti, brige i percipiranog majčinog prošlog ponašanja

6.1.1. Međugeneracijska povezanost dimenzija privrženosti

Ispitivanjem povezanosti dimenzija privrženosti kod majki i kćeri utvrđena je povezanost anksioznosti majki i anksioznosti njihovih kćeri. Kćeri čije majke imaju povišeni rezultat na dimenziji anksioznosti također pokazuju povišeni rezultat u ovoj dimenziji privrženosti. S druge strane, nije dobivena značajna povezanost rezultata dimenzije izbjegavanja kod majki i kćeri, stoga je hipoteza o međugeneracijskoj povezanosti privrženosti u ovom istraživanju potvrđena samo za dimenziju anksioznosti. Istraživanja međugeneracijskog prijenosa privrženosti većinom su potvrdila povezanost ovih dimenzija kroz generacije majki i djece kod novorođenčadi, adolescenata, ili kod odraslih osoba (Benoit i Parker, 1994; Main, Kaplan i Cassidy, 1985; Kretchmar i Jacobovitz, 2002; Smojver – Ažić i Jakovčić, 2006; Van Ijzendoorn, 1995). Rezultati provedenog istraživanja govore u prilog Bowlbyjevoj (1980) hipotezi o prijenosu unutarnjih radnih modela privrženosti s generacije na generaciju unutar obitelji, pri kojem roditeljske mentalne reprezentacije iskustava iz djetinjstva oblikuju njihov stil roditeljstva, koji, u konačnici, doprinosi oblikovanju privrženosti djeteta.

Nepostojanje povezanosti dimenzije izbjegavanja kod majki i kćeri nije u skladu s rezultatima prethodnih istraživanja, budući da se većinom dobiva veća međugeneracijska stabilnost dimenzije izbjegavanja u odnosu na dimenziju anksioznosti (Obegi, Morrison i Shaver, 2004). Dobiveni rezultat može se objasniti činjenicom da je instrumentom ECR za ispitivanje privrženosti u istraživanju ispitivan generalni obrazac ponašanja i funkcioniranja u bliskim odnosima, koji se ne odnosi specifično na majku i kći, već na sve osobe bliske majkama i kćerima. Suvremene teorije prijenosa i stabilnosti privrženosti (Fralej i sur., 2011) suprotstavljaju tezu o postojanju generalnog obrasca privrženosti (prototipna mentalna reprezentacija razvijena kroz interakciju s primarnim figurama privrženosti koja predstavlja osnovu za formiranje svih budućih bliskih odnosa) i tezu o kontekstualnom ili revizionističkom obrascu privrženosti (koji se mijenja ovisno o okolini, iskustvima te očekivanjima pojedinca i okoline (Kagan, 1996; Kamenov, 2007; Lewis, 1999), stoga dobiveni rezultat o nepovezanosti generalnih obrazaca izbjegavanja kod majki i kćeri govori u prilog revizionističkom modelu privrženosti. Buduće provjere međugeneracijske povezanosti privrženosti u obzir moraju uzeti modele stabilnosti unutarnjih radnih modela kako bi bilo jasno odnose li se rezultati na generalni prototip, ili specifični bliski odnos unutar obitelji.

6.1.2. Međugeneracijska povezanost mentalnih reprezentacija brige

Provjera povezanosti mentalnih reprezentacija brige kod majki i kćeri nije potvrdila hipotezu o međugeneracijskom prijenosu brige. Naime, rezultati pokazuju da ne postoji značajna povezanost između istih mentalnih reprezentacija brige kod majki i njihovih kćeri. Međutim, rezultati su pokazali međugeneracijske povezanosti između različitih mentalnih reprezentacija brige te je dobivena negativna povezanost učinkovitog pružanja pomoći majki i usmjerenosti na sebe kod kćeri, što znači da kćeri čije majke za sebe procjenjuju da učinkovito mogu pružiti pomoć drugima u nevolji, pokazuju niže procjene mentalnih reprezentacija brige usmjerenih prema sebi. Dosadašnja istraživanja koja su se bavila međugeneracijskom povezanošću unutarnjih radnih modela i učenjem pružanja brige kroz obiteljske interakcije također pokazuju višeznačne rezultate. Primjerice, Smojver – Ažić i Jakovčić (2006) nisu dobile povezanost između percipirane majčine brige procijenjene od strane adolescenata te majčina doživljaja interakcije sa svojom majkom. Autorice ovaj rezultat objašnjavaju utjecajem trenutnog odnosa s majkom u trenutku procjenjivanja prošlih odnosa, koji je oblikovao pristrane odgovore o ponašanju majke u obje generacije. Sugeriraju primjenu metode intervjua, *Adult Attachment Interview (AAI)* kako bi se omogućila kontrola razlike između stvarnih prošlih iskustva u odnosu s roditeljima i onoga čega se osoba sjeća.

S druge strane, istraživanje Kretchmar i Jacobovitz (2002), koje je provjeravalo hipotezu o doprinosu dinamike odnosa i brige doživljene u prethodnim roditeljskim odnosima u trenutnim i budućim ponašanjima pružanja brige, pokazalo je rezultate koji govore u prilog hipotezi. Primjerice, majke koje su opisivale trenutni odnos sa svojim majkama kao blizak, brižan i podupirući, također su pokazivale ponašanja brige i njege usmjerena na toplinu i razvijanje neovisnosti prema svojoj novorođenčadi. Ovaj nalaz u skladu je s dobivenom povezanošću majčine percepcije pružanja učinkovite pomoći bližnjima i niže kćerine usmjerenosti na sebe.

Sukob hipoteza o stabilnosti, odnosno, promjenjivosti unutarnjih radnih modela tijekom života i unutar različitih konteksta koji je ispitivan u nekim istraživanjima privrženosti (Davila i Cobb, 2003; Fraley i sur., 2011; Kamenov, 2007) također se može primijeniti i na unutarnje radne modele pružanja brige. Instrument za pružanje brige primijenjen u ovom istraživanju također je ispitivao generalne mentalne reprezentacije brige koje majke i kćeri pokazuju prema bližnjima, stoga je moguće da je univerzalnost prototipa pružanja brige koji je različit kod majki i njihovih kćeri nadjačala specifične reprezentacije koje majke i kćeri gaje međusobno. S perspektive kontekstualnog ili revizionističkog modela,

može se zaključiti da mentalne reprezentacije brige ovise o specifičnim očekivanjima okoline i situacijama u kojima se pojedinac nalazi, stoga je univerzalni obrazac unutarnjeg radnog modela brige podložan sustavnim promjenama.

6.1.3. Povezanost dviju generacija kćeri u doživljenom majčinom prošlom ponašanju

Pri provjeri povezanosti komponenta percipiranog roditeljskog ponašanja majke u dvije generacije, rezultati su pokazali značajnu pozitivnu povezanost između majčinih i kćerinih percepcija majčinog prošlog ponašanja u komponenti *odbacivanja*. Kćeri čije su majke procijenile više odbacivanje od strane njihove majke u djetinjstvu i adolescenciji, također procjenjuju više odbacivanje od svojih majki. Ovaj podatak u skladu je s rezultatima istraživanja Smojver – Ažić i Jakovčić (2006) koje su također dobile povezanost u doživljaju majčinog odbacivanja u dvije generacije.

Dobiveni rezultati također pokazuju negativnu povezanost percepcije majčinog odbacivanja majki s procjenom majčine emocionalne topline od strane njihovih kćeri, što znači da kćeri čije su majke procijenile niže odbacivanje od strane vlastite majke, izvještavaju o više percipirane emocionalne topline od svojih majki. Ovi nalazi govore u prilog formiranju unutarnjih radnih modela na temelju interakcije s primarnim figurama privrženosti te o prijenosu tih modela pri ulozi primarnog skrbnika koje su opisali Bowlby (1982), George i Solomon (1999) te Mikulincer i Shaver (2007).

6.2. Generacijske specifičnosti privrženosti, percipiranog prošlog ponašanja majke i mentalnih reprezentacija brige

Kako bi se istražile specifičnosti dviju generacija kćeri u varijablama ovog istraživanja, provjerene su razlike rezultata majki i kćeri u dimenzijama privrženosti, mentalnim reprezentacijama brige te percipiranom majčinom prošlom ponašanju.

Hipoteza o nepostojanju generacijskih specifičnosti mentalnih reprezentacija brige kćeri potvrđena je, budući da u istraživanju nije dobivena razlika mentalnih reprezentacija brige majki i njihovih kćeri. S druge strane, hipoteza o različitosti dimenzija privrženosti u dvije generacije nije potvrđena – pokazalo se da ne postoji razlika u procjeni dimenzija privrženosti kod majki i njihovih kćeri, što govori u prilog međugeneracijskom prijenosu kvalitete privrženosti unutar obitelji, unatoč specifičnostima generacije koje bi mogle djelovati na različiti razvoj bihevioralnih sustava. Slični rezultati dobiveni su i u drugim istraživanjima (Kretchmar i Jacobovitz, 2002) te govore u prilog univerzalnosti bihevioralnih sustava za privrženost i pružanje brige koji je predložio Bowlby (1982).

Ipak, ispitivanje uloge percipiranog majčinog prošlog ponašanja u objašnjenju privrženosti pokazalo je značajnu razliku između procjena majčinog odbacivanja i pružene emocionalne topline u dvije generacije kćeri. Tako kćeri izvještavaju o većoj emocionalnoj toplini svojih majki u odnosu na njihove majke, koje izvještavaju o manjoj emocionalnoj toplini svojih majki. Dobivena je i značajna razlika u doživljaju majčinog odbacivanja u dvije generacije majki i njihovih kćeri: majke izvještavaju o višoj razini odbacivanja od strane svojih majki u odnosu na njihove kćeri, koje izvještavaju o manje doživljenog majčinog odbacivanja.

Važno je obratiti pažnju na ove rezultate, budući da oni pokazuju promjenu u načinu i stilu roditeljstva kroz vrijeme te odražavaju karakteristike generacije u kojoj su odrasle majke naspram karakteristika generacije u kojoj odrastaju njihove kćeri. Smojver – Ažić i Jakovčić (2006) u svojem istraživanju također primjećuju slične razlike u doživljenom roditeljskom stilu kod dviju generacija kćeri, zaključujući kako je u današnjem društvu poželjno pokazivanje brižnosti i emocionalne topline roditelja prema svojoj djeci. S druge strane, odbacuje se i zabranjuje svaki oblik zanemarivanja, zlostavljanja, odbacivanja i isključivanja. Smojver – Ažić i Jakovčić (2006) ističu kako majke pri prisjećanju prošlih odnosa sa svojom majkom više ističu odbacivanje, a manje toplinu jer su u njihovo vrijeme rigorozne i autoritarne metode roditeljskog odgoja poput kažnjavanja, kontrole i kritiziranja bile opravdanije i prihvatljivije od pružanja apsolutne zaštite i emocionalne topline. McNally,

Eisenberg i Harris također ističu spomenutu promjenu u roditeljskim stilovima, zagovarajući autoritativan roditeljski stil koji istovremeno podržava neovisnost i daje osjećaj sigurnosti, topline i nježnosti za zdravi razvoj djece (McNally, Eisenberg, Harris, 1991).

6.3. Uloga percipiranog majčinog prošlog ponašanja u objašnjenju privrženosti kćeri

Povezanost percipiranog majčinog prošlog ponašanja, odnosno sjećanja na majčin odgojni stil tijekom djetinjstva i adolescencije s dimenzijama privrženosti kod majki i kćeri ispitana je u svrhu dodatne provjere nastanka i prijenosa unutarnjih radnih modela privrženosti između generacija majki i kćeri. Naime, Bowlby i drugi teoretičari pretpostavljaju da se iskustva doživljenih roditeljskih stilova u djetinjstvu kroz unutarnji radni model osobe prenose u buduće interakcije s djecom i ostalim bliskim osobama (Bowlby, 1982; Berk, 2015; Mikulincer i Shaver, 2007; Mikulincer i sur., 2001).

Dobiveni rezultati pokazuju zanimljive nalaze koji su usmjereni prema potvrdi hipoteze o ulozi percipiranog prošlog majčinog ponašanja za objašnjenje privrženosti kćeri.

Rezultati su pokazali značajnu negativnu povezanost između majčine anksioznosti i majčinog izbjegavanja s procjenom pružene emocionalne majčine topline kod njihovih kćeri. Majke koje pokazuju niži rezultat na dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja imaju kćeri koje procjenjuju više pružene emocionalne topline od strane njihovih majki. Budući da niži rezultat u instrumentu ECR na skalama anksioznosti i izbjegavanja upućuje na sigurnu privrženost kod majki (Brennan i sur., 1998; Kamenov i Jelić, 2003), može se zaključiti da sigurno privršene majke pokazuju više emocionalne topline svojim kćerima, što govori u prilog hipotezi o majčinoj sigurnosti privrženosti koja oblikuje buduće roditeljsko ponašanje. Rezultati o sigurnoj privrženosti kao prediktoru toplog i nježnog roditeljskog stila dobiveni su u brojnim istraživanjima, na uzorcima roditelja i djece u najmlađoj, adolescentskoj i odrasloj dobi (Kretchmar i Jacobowitz, 2002; Mofrad, Abdulah i Abu Samah, 2010; Van Ijzendoorn, 1995; 1996).

Rezultati istraživanja također pokazuju pozitivnu povezanost kćerinog doživljaja prezaštićivanja od strane vlastite majke i kćerine procjene anksioznosti: kćeri koje su doživjele visoko prezaštićivanje svojih majki, pokazuju anksioznu privrženost. Ovaj rezultat također potvrđuje važnost uloge doživljenog ponašanja vlastitih roditelja pri formiranju unutarnjih radnih modela privrženosti. Budući da je u istraživanju također dobivena značajna povezanost anksioznosti majke i njene kćeri, može se reći da je anksiozni radni model privrženosti majke putem majčinog prezaštićivanja oblikovao anksiozni radni model

privrženosti njene kćeri. Dobiveni rezultati predstavljaju još jednu potvrdu o formiranju mentalnih reprezentacija i prijenosa stila, dimenzija ili kvalitete privrženosti između generacija roditelja i djece provjerenu brojnim istraživanjima (Mikulincer i Shaver, 2004; Mikulincer i sur., 2001; Obegi, Morrison i Shaver, 2004).

6.4. Uloga privrženosti i percipiranog roditeljskog stila majke kod mentalnih reprezentacija brige

Rezultati hijerarhijske regresijske analize provedene u svrhu provjere pretpostavke o značajnom doprinosu stilova privrženosti pri formiranju mentalnih reprezentacija brige samo djelomično potvrđuju hipotezu o sigurnoj privrženosti koja predviđa pozitivne i negativne mentalne reprezentacije brige.

Prema Reizer i Mikulinceru (2007) u pozitivne reprezentacije brige uključeni su altruistični motivi, percipirana sposobnost prepoznavanja tuđih potreba i percipirano učinkovito pružanje pomoći. U istraživanju se pretpostavljala negativna povezanost ovih mentalnih reprezentacija s dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja, budući da nizak rezultat na ovim dimenzijama upućuje na sigurnu privrženost kod pojedinca (Brennan i sur., 1998; Kamenov i Jelić, 2003).

Kod mentalne reprezentacije altruističnih motiva, niska anksioznost i izbjegavanje pokazali su se jedinim značajnim prediktorima pri objašnjenju varijance kriterija, stoga se može zaključiti da je kod ove mentalne reprezentacije hipoteza o ulozi sigurne privrženosti pri formiranju altruističnih motiva za pružanje pomoći potvrđena. Također, treba istaći kako se percipirani roditeljski stilovi nisu pokazali značajnima pri objašnjenju ove mentalne reprezentacije brige. Iako Reizer i Mikulincer (2007) u svojem istraživanju nisu uspjeli dobiti značajnu povezanost altruističnih motiva za pomoć s niskom anksioznošću i izbjegavanjem, otkrili su postojanje pozitivne povezanosti altruističnih motiva s empatijom te emocionalnom kontrolom, željom za roditeljstvo te pozitivnim osjećajima koji se vežu uz roditeljstvo.

Kod mentalne reprezentacije brige koja odražava percipiranu sposobnost pojedinca za prepoznavanje tuđih potreba, dimenzije privrženosti povrh percipiranih roditeljskih stilova značajno su djelovale na promjenu količine objašnjene varijance kriterija, međutim, ni anksioznost ni izbjegavanje nisu pokazali značajni pojedinačan doprinos objašnjenju ove reprezentacije brige, stoga je hipoteza za ovu reprezentaciju brige samo djelomično potvrđena. Zanimljivo je istaknuti percepciju majčinog odbacivanja koja predstavlja jedini pojedinačni značajni prediktor za ovu mentalnu reprezentaciju. Ovaj rezultat pokazuje da kćeri koje su procijenile nisku razinu odbacivanja od strane njihovih majki za sebe

procjenjuju visoku sposobnost primjećivanja tuđih potreba. Reizer i Mikulincer (2007) u svojem su istraživanju dobili povezanost obiju dimenzija privrženosti s ovom mentalnom reprezentacijom brige te uspjeli pokazati značajnost uloge sigurne privrženosti pri njenom formiranju.

Pri analizi mentalne reprezentacije učinkovitog pružanja pomoći, obje dimenzije privrženosti su se pokazale značajnima za objašnjenje ukupne varijance kriterija. Dobivena je negativna povezanost svake dimenzije s ovom mentalnom reprezentacijom brige, što znači da je hipoteza značajne uloge sigurne privrženosti pri formiranju ideje o učinkovitom pružanju pomoći potvrđena.

Dobiveni rezultati odnosa dimenzija privrženosti i pozitivnih mentalnih reprezentacija brige u skladu su s rezultatima drugih provedenih istraživanja na ovu temu. Reizer i Mikulincer (2007) su korištenjem iste skale za provjeru sustava brige također dobili povezanost većine pozitivnih mentalnih reprezentacija brige sa sigurnom privrženosti. Meneghini i sur. (2015) također su pronašli negativnu povezanost strategija deaktivacije pri pružanju brige i osjetljivosti na tuđe emocije, kao i negativnu povezanost strategija hiperaktivacije i generalne emocionalne reaktivnosti. Njihovi rezultati pružaju dodatnu potvrdu za međudnos sigurne privrženosti i sigurnih (pozitivnih ili funkcionalnih) mentalnih reprezentacija brige. Reizer i Mikulincer (2007) objašnjavaju ovaj nalaz Eriksonovom teorijom *generativnosti*. Naime, generativnost kod pojedinca uključuje pozitivne osjećaje o sebi, uz percepciju vlastitih visokih moralnih kvaliteta, samo – efikasnosti, pojačanog kapaciteta za pružanje ljubavi, podržavanje zajedništva i povezanosti s drugima (DuBois, 2012; Reizer i Mikulincer, 2007;). Tako će koristi pružanja brige kod skrbnika s jedne strane, i primatelja brige s druge strane, ojačati njihovu međusobnu povezanost, povećavajući dubinu odnosa, kao i zadovoljstvo odnosom (Collins i Feeney, 2000).

Negativni obrasci mentalnih reprezentacija brige u ovom su se istraživanju odnosili na egoistične motive za pružanje pomoći i na usmjerenost na sebe. Osnovna pretpostavka je značajnost prediktora anksioznosti i izbjegavanja pri objašnjenju ovih mentalnih reprezentacija brige, uz kontrolu percipiranih roditeljskih stilova.

Kod mentalne reprezentacije usmjerenosti na sebe, dimenzije anksioznosti i izbjegavanja nisu se pokazale značajnim prediktorima. Također, rezultati pokazuju da dimenzije privrženosti ne objašnjavaju ovu mentalnu reprezentaciju brige povrh percipiranih roditeljskih stilova. Jedini pojedinačni prediktor dobiven na temelju provedene analize je doživljena majčina roditeljska toplina, koja je u visokoj negativnoj korelaciji s usmjerenosti

na sebe, što znači da su žene koje su procijenile visoku emocionalnu toplinu svoje majke manje sklone pružanju pomoći koje je usmjereno isključivo prema sebi i svojoj dobrobiti.

Pri analizi rezultata koji provjeravaju ulogu privrženosti kod egoističnih motiva za pružanje pomoći, hipoteza je djelomično potvrđena. Uz kontrolu percepcija roditeljskog stila, samo je dimenzija anksioznosti pojedinačan prediktor egoističnih motiva te pokazuje pozitivnu povezanost s ovom mentalnom reprezentacijom brige. Ispitanice koje se upuštaju u brigu za druge zbog osobne koristi ili kontrole pokazuju više rezultate na anksioznosti. Ovaj rezultat je u skladu s nalazom istraživanja Collins i Feeney (2000) koji objašnjavaju da anksiozno privrženi pojedinci pružaju drugima pomoć kako bi smanjili vlastiti osjećaj stresa i nelagode u trenutnoj situaciji.

Pozitivni odnos između visokog rezultata na dimenziji anksioznosti i mentalnih reprezentacija brige usmjerenih prema sebi u skladu je s nalazima dosadašnjih istraživanja. Reizer i Mikulincer (2007) u svojem su istraživanju također dobili povezanost egoističnih motiva za pomaganje i dimenzije anksioznosti te usmjerenosti na sebe i dimenzije izbjegavanja. Štoviše, ove su dvije komponente bile u negativnoj korelaciji s empatijskom brigom, a egoistični motivi pokazali su i negativnu povezanost sa sposobnošću emocionalne kontrole kod ispitanika te sa sposobnošću zauzimanja tuđe perspektive. Rezultati istraživanja Meneghini i sur. (2015) također pokazuju visoku pozitivnu povezanost strategija deaktivacije (izbjegavajuća briga) i ravnodušnosti prema emocijama drugih te s izbjegavanjem emocionalnog uključivanja, što je u skladu s pozitivnim odnosom dimenzije izbjegavanja i negativnih mentalnih reprezentacija brige. Strategije hiperaktivacije (anksiozna briga) su bile pozitivno povezane s preosjetljivošću na emocionalne reakcije drugih, a negativno povezane s generalnom emocionalnom rezonancijom, što je u skladu s pozitivnim odnosom dimenzije anksioznosti i egoističnih motiva za pružanje pomoći. Potvrdu povezanosti negativnih mentalnih reprezentacija brige, odnosno deaktivirajuće i hiperaktivirajuće strategije brige s nesigurnim (anksioznom i izbjegavajućom) privrženosti također su potvrdili Shaver i sur. (2010) promatrajući bihevioralne obrasce pružanja brige među partnerima, te među roditeljima i njihovom djecom.

Može se zaključiti da dobiveni rezultati istraživanja odnosa privrženosti i brige govore u prilog Bowlbyjevoj teorijskoj pretpostavci o komplementarnosti ovih dvaju sustava (1982). Dobiveni rezultati također ukazuju na moguće postojanje nekog oblika međugeneracijskog prijenosa brižnosti – čini se da bi ovaj proces mogao biti moderiran kvalitetom privrženosti osobe, budući da rezultati nisu pokazali izravan prijenos obrazaca brige od majki prema kćeri

na onaj način na koji je to demonstrirano u ovom, ali i drugim brojnim istraživanjima pri objašnjenju međugeneracijskog prijenosa privrženosti. Rezultati istraživanja također su na tragu ideje o značajnoj ulozi sigurne privrženosti pri formiranju pozitivnih, odnosno nesigurnih obrazaca privrženosti, kao i pri formiranju pozitivnih i negativnih (nefunkcionalnih) mentalnih reprezentacija brige.

6.5. Doprinosi, ograničenja i implikacije istraživanja

Nalazi ovog istraživanja nude podršku postojanju komplementarnosti sustava za privrženost i pružanje brige, kao i postojanju transfera mentalnih reprezentacija brige kroz generacije kod majki i kćeri u Hrvatskoj. Specifičnost istraživanja je primjena istih mjera za privrženost i brigu kod majki i kćeri te usporedba percepcije prošlih odnosa s majkom, privrženosti i pružanja brige u sadašnjim odnosima.

Vrijednost ovog rada leži upravo u istraživanju izravnog odnosa između dvaju bihevioralnih sustava privrženosti i pružanja brige te međugeneracijskog prijenosa brige – teme koja, iako usko povezana s međugeneracijskim prijenosom privrženosti, nije bila dosad specifično istraživana. Provedenim istraživanjem također su dobivene potvrde o postojanju mentalnih reprezentacija privrženosti te važne uloge sjećanja na roditeljski odgoj u njihovom formiranju u dvije generacije majke i kćeri. Iako je velik broj istraživanja u svijetu proveden na temu privrženosti u odrasloj dobi, u Hrvatskoj je tema međugeneracijskog prijenosa privrženosti slabo istražena. Također, vrijednost istraživanja međugeneracijskog prijenosa privrženosti u odrasloj dobi leži i u provjeri postavke stabilnosti privrženosti tijekom života.

Prilikom validacije skale pružanja brige (MRC, 2007), Reizer i Mikulincer kao glavnu prednost ovog instrumenta naglašavaju mjerenje mentalnih reprezentacija pružanja brige, tj. provjeru radnih modela koji stoje u podlozi pružanja brige. Provjerom diskriminativne valjanosti, Reizer i Mikulincer (2007) zaključuju kako MRC predviđa pružanje brige na općenitoj razini, ali ne i u kontekstu prosocijalnog ponašanja – pomoći prema bilo kojem pojedincu u nevolji. Naime, pokazalo se da faktori pružanja brige nisu u korelaciji s univerzalnim prosocijalnim vrijednostima, stoga autori zaključuju kako ovaj instrument odražava unutarnje radne modele koji se kod osobe javljaju u bliskim odnosima. Korišteni mjerni instrumenti za provjeru sustava privrženosti i brige stoga su u ovom istraživanju mjerili opće, generalne odnose, iskustva i stavove koje osoba doživljava s bliskim osobama. Izuzev kod procjene percipiranog majčinog prošlog ponašanja, uputa u skali iskustva u bliskim odnosima (ECR, Kamenov i Jelić, 2003) i mentalnih reprezentacija brige (MRC, Reizer i Mikulincer) bila je procijeniti vlastito općenito funkcioniranje u bliskim odnosima. Ova metoda istraživanja ujedno predstavlja prednost i nedostatak.

Naime, iz perspektive postavke o postojanju generalnog obrasca privrženosti i brige koji usmjerava funkcioniranje pojedinca (Waters, Hamilton, i Weinfield, 2000), korištena metoda vrijedna je jer je pomoću generalne upute uklonjen varijabilitet u odgovorima kod ispitanica koji bi se mogao pojaviti kao rezultat razmišljanja o pojedinim, specifičnim bliskim

odnosima. Ako je istraživanje bilo usmjereno provjeri postojanja generalnih obrazaca, prototipa bihevioralnih sustava kod ispitanica, ovaj način upute predstavlja prednost. Ova metoda dodatno je opravdana nalazima istraživanja Collins i Read (1990), koji ističu da svaki pojedinac posjeduje niz radnih modela specifičnih za određene bliske odnose, no svaki taj model predstavlja reviziju primarnog modela privrženosti roditelj – dijete. Fraley i sur. (2011) potvrdili su stabilnost navedenog prototipa privrženosti tijekom vremena i kroz različite odnose, ispitujući odrasle ispitanike i njihove odnose s roditeljima i romantičnim partnerima kroz dvije longitudinalne studije.

S druge strane, ako je istraživanje nastojalo zahvatiti specifičnosti bliskog odnosa koji se odvija između majki i kćeri te pospješuje međugeneracijski prijenos unutarnjih radnih modela brige i privrženosti, općenita uputa predstavlja nedostatak istraživanja, budući da se vrijedne specifičnosti odnosa majke i kćeri generalnom uputom odstranjuju.

Dobiveni rezultati istraživanja dali su samo djelomičnu potvrdu hipoteze o međugeneracijskom prijenosu privrženosti kod majki i kćeri, budući da nije dobivena povezanost na dimenziji izbjegavanja u dvije generacije. Također, istraživanjem nije dobivena povezanost između istih mentalnih reprezentacija brige majki i njihovih kćeri. Ovaj rezultat može biti upravo posljedica općenite upute, koja je propustila zahvatiti specifičnosti odnosa majki i kćeri, pa tako i njihovih jedinstvenih radnih modela privrženosti i pružanja brige koji se aktiviraju specifično u njihovom odnosu.

Buduća istraživanja međugeneracijske stabilnosti i privrženosti stoga bi se trebala usmjeriti prema jasnom razjašnjavanju cilja u smislu provjere generalnih, ili provjere specifičnih unutarnjih radnih modela koji se nastoje istražiti kod određenog bihevioralnog sustava.

Najveći metodološki nedostatak ovog istraživanja leži u metodi i veličini uzorka. Naime, računanje Pearsonovih koeficijenata korelacije te hijerarhijska regresijska analiza provedene su na uzorku od samo 44, odnosno, 88 ispitanica te je mali broj odgovora mogao doprinijeti smanjenju varijabiliteta, a time i nemogućnosti pronalaska povezanosti privrženosti i mentalnih reprezentacija brige kroz dvije generacije. Budući da je metoda prikupljanja uzorka bila metoda snježne grude, dobiven je prigodni uzorak u kojem su sudjelovale majke i njihove kćeri zainteresirane za temu te spremne podijeliti intimne detalje o međusobnom odnosu. Pregledom *Tablice 1.* dobiva se pravi uvid u doživljaj međusobne bliskosti ispitanica te zadovoljstva njihovim odnosom – polovica majki i kćeri koje su sudjelovale u ispitivanju procijenilo je svoj međusobni odnos izvrsnim i puno bližim nego u drugih. Ovim

karakteristikama uzorka treba dodati i mogućnost davanja socijalno poželjnih odgovora koja je oblikovala dobivene rezultate. Naime, ispitanice, posebice majke, davale su vrlo visoke procjene pozitivnih mentalnih reprezentacija brige, kao i vrlo niske procjene negativnih mentalnih reprezentacija brige.

Nova istraživanja koja se budu bavila odnosom majki i kćeri trebala bi se usmjeriti na kontrolu socijalne poželjnosti pri odgovaranju ispitanica, kao i na prikupljanje većeg, reprezentativnog uzorka majki i kćeri koji će omogućiti zaključivanje o univerzalnim obrascima ponašanja na temelju rezultata dobivenih ispitivanjem. Bilo bi također zanimljivo kad bi se buduća istraživanja mogla usmjeriti na obuhvaćanje onih majki i kćeri koje ne pokazuju izvrsnu i vrlo dobru procjenu vlastitog zajedničkog odnosa i međusobne bliskosti.

Pri ispitivanju doprinosa dimenzija privrženosti u objašnjenju mentalnih reprezentacija brige, također nisu dobiveni jednoznačni rezultati te hipoteza o ulozi privrženosti pri formiranju mentalnih reprezentacija brige nije u potpunosti potvrđena. Razlog tome može biti i usporedba dimenzija privrženosti dobivenih skalom iskustva u bliskim odnosima s rezultatima na skali pružanja brige koja u svojim faktorima obuhvaća i motive za pružanje pomoći drugima. Naime, nakon razvoja skale MRC, Shaver i sur. (2010) procijenili su kako postoji potreba za razvitkom mjernog instrumenta koji će, prema Bowlbyjevoj teoriji komplementarnih sustava, pružiti mogućnost usporedbe kvalitete privrženosti i pružanja brige duž istih dimenzija, stoga su razvili novu skalu za mjerenje bihevioralnog sustava brige. Caregiving System Scale (CSS) (Shaver i sur., 2010) mjeri sustav pružanja brige na dvije odvojene subskale: hiperaktivaciji i deaktivaciji. CSS sadrži 20 čestica, od kojih 10 procjenjuje strategije deaktivacije ili izbjegavanja, a 10 procjenjuje strategije hiperaktivacije ili anksioznosti. Čestice se u skali također se ne odnose na specifičnu osobu u vezi, već na bilo koju osobu koja treba pomoć. Istraživanja su pokazala pouzdanost i valjanost ovog instrumenta za mjerenje individualnih razlika u strategijama pružanja brige na engleskom i izraelskom (Shaver i sur., 2010) te talijanskom uzorku (Meneghini i sur., 2015).

Buduća istraživanja komplementarnosti i međudjelovanja sustava privrženosti i pružanja brige mogu se usmjeriti na primjenu skala koje sadrže komplementarne dimenzije, u svrhu postizanja što jasnijih i jednoznačnih rezultata.

Unatoč metodološkim nedostacima i malom uzorku u ovom istraživanju, rezultati su uspjeli potvrditi neke od generalnih pretpostavki o međugeneracijskom prijenosu privrženosti, formiranju unutarnjih radnih modela privrženosti te međudjelovanju sustava privrženosti i brige. Pojava značajnih korelacija na malom, prigodnom i, prema procjenama međusobnog

zadovoljstva, veoma pristranom uzorku majki i kćeri, pokazuje relevantnost i prisutnost ovih bihevioralnih sustava, stoga su dodatna istraživanja od velikog značaja za razumijevanje funkcioniranja pojedinca u interpersonalnim odnosima.

Također, treba naglasiti da metode samoprocjene pružaju ograničeni uvid u bihevioralne sustave privrženosti i brige te je korelacijskim istraživanjima nemoguće objasniti kauzalnost njihovog međudjelovanja, stoga bi se buduća istraživanja trebala usmjeriti prema korištenju analize bihevioralnih obrazaca te eksperimentalne metode kako bi se dobilo bolje objašnjenje odnosa ovih varijabli. Primjena longitudinalnih i prospektivnih istraživanja pri ispitivanju ove razvojne teme također bi pružila novu dimenziju razumijevanju interakcije sustava privrženosti i pružanja brige. Autori također napominju kako je, kako bi se provjerila univerzalnost obrazaca u različitim podnebljima i životnim kontekstima, potrebna konstantna validacija skala i provjera odnosa ovih sustava kroz različite kulture (Meneghini i sur., 2010; Mikulincer i Shaver, 2004; Reizer i Mikulincer, 2007; Shaver i sur., 2010).

Saznanja o međugeneracijskom prijenosu te formiranju unutarnjih radnih modela privrženosti i brige imaju snažne implikacije i mogućnost primjene u svakodnevnom životu. Istraživanja su pokazala važnost razvoja sigurne privrženosti za zdravo i funkcionalno svakodnevno funkcioniranje: rastući broj deskriptivnih i eksperimentalnih istraživanja sugerira kako je koncept sigurne privrženosti dobar prediktor pozitivnog doživljaja i pozitivnog ponašanja prema vlastitoj okolini (Mikulincer i Shaver, 2005a), ali i omogućuje optimalno funkcioniranje u mnogim životnim domenama (obiteljski život, posao, zdravlje, duhovnost). Otkrivanje i osvještavanje vlastitih obrazaca i unutarnjih radnih modela privrženosti i pružanja brige može doprinijeti razvoju kvalitetnijih bliskih odnosa unutar obitelji te unutar romantičnih i prijateljskih odnosa te djelovati na aktivno sudjelovanje u kreiranju vlastitog roditeljstva i roditeljskih stilova.

Razumijevanje obrazaca pružanja brige također ima veliku ulogu i u domeni brige o ostarjelim roditeljima, gdje značaj ovih evolucijski oblikovanih bihevioralnih sustava ponovo postaje ključan. Time poticanje razvoja sigurne privrženosti i odgovarajućih, funkcionalnih obrazaca pružanja brige pokazuje korisnost i smisao u svakom razvojnom životnom razdoblju čovjeka.

7. ZAKLJUČAK

Istraživanje uloge privrženosti i percepcije majčinog roditeljskog stila u objašnjenju kćerina pružanja brige provedeno je na uzorku od 44 kćeri dobi od 18 do 30 godina i njihovih majki, koje su većinom svoj međusobni odnos procijenile vrlo bliskim i vrlo zadovoljavajućim u oba smjera.

Prije glavnog dijela istraživanja, provedeno je predistraživanje sa ciljem prilagodbe i prijevoda skale mentalnih reprezentacija brige na hrvatskom uzorku. Dobiveni rezultati i raspored čestica pokazao je faktorsku strukturu sličnu originalnoj verziji, stoga se može zaključiti da je prijevod instrumenta valjan te se može upotrebljavati za daljnja istraživanja odnosa brige i privrženosti kod žena.

Ispitivanje međugeneracijskog transfera privrženosti pokazalo je pozitivnu povezanost između procijenjene anksioznosti majki i njihovih kćeri, no nije dobivena međugeneracijska povezanost dimenzije izbjegavanja. Povezanost jednakih mentalnih reprezentacija brige majke i kćeri na temelju skale MRC nije dobivena. Međutim, rezultati su pokazali da su kćeri majki koje za sebe procjenjuju učinkovitost pri pomaganju drugima manje usmjerene na sebe pri pomaganu drugima.

Rezultati su pokazali povezanost kćerinih sjećanja na majčinu roditeljsku toplinu i odbacivanje kroz dvije generacije, ali i generacijsku razliku u ovim komponentama percipiranog roditeljskog stila, što istovremeno govori u prilog međugeneracijskoj povezanosti privrženosti, ali i razlici u prihvatljivim odgojnim metodama i roditeljskim stilovima koji su bili prisutni u dvije generacije.

Majke koje pokazuju niske rezultate na dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja (sigurna privrženost) pokazuju više emocionalne topline svojim kćerima. S druge strane, majke koje su doživjele visoko prezaštićivanje od strane vlastite majke imaju kćeri koje pokazuju visok rezultat na anksioznoj privrženosti.

Hipoteza o doprinosu kvalitete privrženosti formiranju mentalnih reprezentacija brige djelomično je potvrđena. Kod pozitivnih mentalnih reprezentacija brige, altruistični motivi za pružanje pomoći i učinkovito pružanje pomoći negativno su povezani s dimenzijama anksioznosti i izbjegavanja. Promatranjem povezanosti visoke anksioznosti i izbjegavanja (nesigurnih obrazaca privrženosti) i negativnih reprezentacija brige, visoka anksioznost pokazala se značajnim prediktorom za egoistične motive pri pružanju pomoći, dok usmjerenost na sebe pri pružanju pomoći nije bila dodatno objašnjena dimenzijama privrženosti.

8. LITERATURA

- Ainsworth, M, Blehar, M. C., Waters, E. i Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: Assesed in the strange situation and at home*. Hillsdale: Erlbaum.
- Ainsworth, M. (1979). Infant – Mother Attachment. *American Psychologist*, 34 (10), 932-937.
- Arrindell, W. A., Akkerman, A., Bages, N., Feldman, L., Caballo, V. E., Oei, T. P. S., Torres, B., Canalda, G., Castro, J., Montgomery, I., Davis, M., Calvo, M. G., Kenardy, J. A., Palenzuela, D. L., Richards, J. C. (2005): The Short-EMBU in Australia, Spain, and Venezuela: Factorial invariance, and associations with sex roles, self-esteem, and Eysenckian personality dimensions. *European Journal of Psychological Assessment*. 21 (1), 56-66.
- Arrindell, W. A., Methorst, G. J., Kwee, M. G., van der Ende, J., Pot, E., Moritz, B.J.M. (1989): Expanding the validity of a measure of reported parental rearing practices with psychiatric inpatients: Further Dutch experiences with the EMBU. *Personality and Individual Differences*. 10 (5), 493-500.
- Arrindell, W.A., Richter, J., Eisemann, M., Garling, T., Ryden, O., Hansson, S.B., Kasielke, E., Frindte, W., Gillholm, R., Gustafsson M. (2001): The short-EMBU in East-Germany and Sweden: A cross-national factorial validity extension. *Scandinavian Journal of Psychology*. 42 (2), 157-160.
- Arrindell, W.A., Sanavio, E., Aguilar, G., Sica, C., Hatzichristou, C., Eisemann, M., Recinos, L.A., Gaszner, P., Peter, M., Battagliese, G., Kallai, J., van der Ende, J. (1999): The development of a short form of the EMBU: Its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary and Italy. *Personality and Individual Differences*. 27 (4), 613-628.
- Baldwin, M. W., i Fehr, B. (1995). On the instability of attachment style ratings. *Personal Relationships*, 2, 247-261.
- Barnett, D., Ganiban, J. i Cicchetti, D. (1999). Maltreatment, negative expressivity, and the development of Type D attachments from 12 to 24 months of age. U: J. I. Vondra i D. Barnett (Ur.), Atypical attachment in infancy and early childhood among children at developmental risk. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64 (3), 97-118.
- Bartholomew, K. & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.

- Belsky, A., Rovine, M., i Taylor, D. C. (1984). The Pennsylvania Infant and Family Development Project: II. The development of reciprocal interaction in the mother – infant dyad. *Child Development*, 47, 706-717.
- Benoit, D. i Parker, K. C. H. (1994). Stability and Transmission of Attachment across Three Generations. *Child Development*, 65 (5), 1444-1456.
- Berk, L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Slap.
- Bojczyk, K. E., Lehan, T. J. McWey, L.M., Melson, G.F. I Kaufman, D. R. (2010). Mothers` and Their Adult Daughter`s Perceptions of Their Relationship. *Journal of Family Issues*, 32, 452-481.
- Bowen, M. (1978). *Family Therapy in Clinical Practice*. New York: Jason Aronson.
- Bowlby, J (1982). *Attachment and Loss: Vol.1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A SECURE BASE: Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. London: Routledge.
- Brennan, K. A., Clark, C. L., i Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. U: J. A. Simpson i W. S. Rholes (Ur.), *Attachment theory and close relationships* (str. 46–76). New York: Guilford. *Psychology*, 9, 439–455.
- Bretherton, I. (1990). Communication patterns, internal working models and the intergenerational transmission of attachment relationships. *Infant Mental Health Journal*, 11, 237-252.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28, 759-775.
- Bretherton, I. i Munholland, K. A. (1999). Internal working models in attachment relationships: a construct revisited. U: J. Cassidy i P. R. Shaver (Ur.). *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications*. (str. 89-111). New York: Guilford Press.
- Canterberry, M. i Gillath, O. (2012). Attachment and Caregiving. Functions, Interactions, and Implications. U: P. Noller i G. Karantzas (Ur.), *The Wiley – Blackwell Handbook of Couples and Family Relationships* (str. 207-219). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Carpenter, B. D. (2001). Attachment Bonds Between Adult Daughters and Their Older Mothers: Associations With Contemporary Caregiving. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 56 (5) ,257-266.
- Cassidy, J. i Shaver, P. R. (2008). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2izd). New York: Gulford Press.

- Cohn, D. A., Cowan, P. A., Cowan, C. P., i Pearson, J. (1992). Mothers` and father`s working models of childhood attachment relationships, parenting styles, and child behavior. *Development and Psychopathology*, 4, 417-431.
- Collins, N. L. i Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 644-663.
- Collins, N. L., Guichard, A. C., Ford, M. B. i Feeney, B. C. (2006). Responding to need in intimate relationships: Normative processes and individual differences. U: M. Mikulincer i G. S. Goodman (Ur.), *Dynamics of romantic love: Attachment, caregiving, and sex* (str.149-189). New York: Guilford.
- Collins, N. L., i Feeney, B. C.(2000). A safe haven: An attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 1053-1073.
- Crockenberg, S. B. (1981). Infant irritability, mother responsiveness, and social support influences on the security of infant – mother attachment. *Child Development*, 52, 857-865.
- Crowell, A. J., Fraley, C. R., & Shaver, R. F. (1999). Measurement of Individual Differences in Adolescent and Adult Attachment. U: J. Cassidy & P.R. Shaver (Ur.), *Handbook of Attachment, Theory, Research, and Clinical Applications* (str. 434-465). New York, London: The Guildford Press.
- Davila, J. i Cobb, R. J. (2003). Predicting change in self-reported and interviewer-assessed adult attachment: tests of the individual difference and life stress models of attachment change. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 859-870.
- Davila, J., Burge, D., i Hammen, C. (1997). Why does attachment style change? *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 826-838.
- Davila, J., Karney, B. R., i Bradbury, T. N. (1999). Attachment change processes in the early years of marriage. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 783-802.
- DuBois, R. S. (2012). The Relationship Between Dispositional Attachment and Caregiving Styles, Values, and Prosocial Personalityand Behavior". *Dissertations (2009)*. Preuzeto 1. studenog, 2015 s http://epublications.marquette.edu/dissertations_mu/225
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Murphy, B., Karbon, M., Maszk, P., Smith, M., O`Boyle, C. i Suh, K. (1994). The relations of emotionality and regulation of dispositional and situational empathy – related responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66 (4), 776-797.

- Elicker, J., Englund, M. i Sroufe, L. A. (1992). Predicting peer competence and peer relationship in childhood from early parent – child relationships. U: R. D. Parke, G. W. Ladd (Ur.), *Family – peer relationships: Models of linkage* (str.77-106). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Feeney, B. C. i Collins, N. L. (2001). Predictors of caregiving in adult intimate relationships: An attachment theoretical perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 972-994.
- Feeney, B. C. i Collins, N.L. (2003). Motivations for caregiving in adult intimate relationships: Influences on caregiving behavior and relationship functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 950-968.
- Feeney, J. A. i Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 281-291.
- Fingerman, K. L. (1996). Sources of tension in the aging mother and adult daughter relationship. *Psychology and Aging*, 11(4), 591-606.
- Fingerman, K. L. (2000). „We Had a Nice Little Chat”: Age and Generational Differences in Mothers’ and Daughters’ Descriptions of Enjoyable Visits. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 55, 95-106.
- Fish, M. (2004). Attachment in infancy and preeschool in low socioeconomic status rural Appalachian children: Stability and change and relations to preeschool and kindergarten competence. *Development and Psychopathology*, 16, 293-312.
- Fonagy, P. (1999). Transgenerational consistencies of attachment: a new theory. Paper to the Developmental and Psychoanalytic Discussion Group, American Psychoanalytic Association Meeting.
- Fonagy, P., Steele, H., i Steele, M. (1991). Maternal representations of attachment during pregnancy predict the organization of infant – mother attachment at one year of age. *Child Development*, 62, 891-905.
- Fonseca, A., Nazare, B i Canavarro, M. C. (2013). Validação da Escala de Representações Mentais de Prestação de Cuidados para a população portuguesa: Um estudo numa amostra de pais de bebés de um mês de idade. *Revista Iberoamericana de Diagnostico y Evaluacion Psicología*, 1 (35), 161-182.
- Fraley, R. C. (2002). Attachment Stability From Infancy to Adulthood: Meta-Analysis and Dynamic Modeling of Developmental Mechanisms. *Personality and Social Psychology Review*, 6 (2), 123–151.

- Fraley, R. C., Vicary, A. M., Brumbaugh, C. C. i Roisman, G. I. (2011). Patterns of Stability in Adult Attachment: Empirical Test of Two Models of Continuity and Change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101 (5), 974-992.
- George, C. i Solomon, J. (1999). Attachment and Caregiving: The caregiving behavioral system. U: J. Cassidy i P.R. Shaver (Ur.), *Handbook of Attachment: Theory, research and clinical applications* (str. 649-670). New York: Guilford Press.
- Gillath, O., Mikulincer, M., Shaver, P. R. i Nitzberg, R. A. (2005). Attachment, Caregiving, and Altruism: Boosting Attachment Security Increases Compassion and Helping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89 (5), 817– 839.
- Gillath, O., Shaver, P. R. i Mikulincer, M. (2005). An Attachment – Theoretical Approach to Compassion and Altruism. U: P. Gilbert (Ur.), *Compassion: Conceptualizations, research and use in psychotherapy* (str.121-147). London: Brunner – Routledge.
- Hamilton, C. E. (2000). Continuity and Discontinuity of Attachment from Infancy through Adolescence. *Child Development*, 71 (3), 690-694.
- Harkness, J.A. i Schoua-Glusberg, A. (1998). Questionnaires in Translation. U: J. A. Harkness (Ur.), *Cross-Cultural Survey Equivalence. ZUMA-Nachrichten Spezial No. 3*. Mannheim: Zentrum für Umfragen, Methoden und Analysen.
- Hazan, C. i Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Hesse, E. i Main, M. (2000). Disorganized infant, child, and adult attachment: Collapse in behavioral and attentional strategies. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 48, 1097-1127.
- Kagan, J. (1996). Three pleasing ideas. *American Psychologist*, 51, 901–908.
- Kamenov, Ž. (2007). The role of attachment in adulthood: Is there a reason for pessimism or optimism? *Book of Selected Proceedings, 15th Psychology days in Zadar*, 9-28.
- Kamenov, Ž. i Jelić, M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanova Inventara iskustava u bliskim vezama. *Suvremena psihologija*, 6, 73-91.
- Kamenov, Ž. i Jelić, M. (2005). Stability of attachment styles across students`romantic relationships, friendships, and family relations. *Review of Psychology*, 12 (2), 115-123.
- Krahe, B. (2010). *Situation cognition and coherence in personality: An individual – centered approach*. New York: Cambridge University Press.

- Kretchmar, M. D. i Jacobovitz, D. B. (2002). Observing Mother – Child Relationships Across Generations: Boundary Patterns, Attachment, and the Transmission of caregiving. *Family Process, 41* (4), 351-372.
- Kunce, L. J. i Shaver, P. R. (1994). An attachment theoretical approach to caregiving in romantic relationships. U: K. Bartholomew i D. Perlman (Ur.), *Advances in personal relationships* (Vol. 5. Str. 205-237). London: Kingsley.
- Levy, K. N., Meehan, K. B., Weber, M., Reynoso, J., i Clarkin, J. F. (2005). Attachment and borderline personality disorder: Implications for psychotherapy. *Psychopathology, 38*, 64-74.
- Lewis, M. (1999). On the development of personality. U: L. A. Pervin i O. P. John (Ur.), *Handbook of personality: Theory and research* (2izd., str. 327–346). New York, NY: Guilford Press.
- Main, M. i Cassidy, J. (1988). Categories of response to reunion with the parent at age 6: Predictable from infant attachment classifications and stable over a 1 – month period. *Developmental Psychology, 24*, 415-426.
- Main, M. i Goldwyn, R. (1994). *Interview – based adult attachment classifications: Related to infant – mother and infant – father attachment*. University of California, Berkley.
- Main, M., Kaplan, N. i Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: a move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 50*, 66-104.
- McNally, S., Eisenberg, N. i Harris, J. D. (1991). Consistency and change in maternal child-rearing practices and values: a longitudinal study. *Child Development, 62* (1), 190-198.
- Meneghini, A. M., Romaioli, D., Nencini, A., Pagotto, L., Zermiani, F., Mikulincer, M. i sur. (2015). Validity and Reliability of the Caregiving System Scale in the Italian Context. *Swiss Journal of Psychology, 74* (3), 129-139.
- Mikulincer, M. i Shaver, P. R. (2004). Security – based self – representations in adulthood: Contents and processes. U: W. S. Rholes i J. A. Simpson (Ur.), *Adult Attachment: Theory, research, and clinical implications* (str.159-195). New York: Guilford Press.
- Mikulincer, M. i Shaver, P. R. (2005). Mental representations of attachment security: Theoretical foundations for a positive social psychology. U: M. W. Baldwin (Ur.), *Interpersonal Cognition* (str. 233 – 266). New York: Guilford Press.
- Mikulincer, M. i Shaver, P. R. (2005a). Attachment, security, compassion, and altruism. *Current Directions in Psychological Science, 14*, 34-38.

- Mikulincer, M. i Shaver, P. R. (2009). An attachment and behavioral systems perspective on social support. *Journal of Social and Personal Relationships*, 26, 7-19.
- Mikulincer, M. i Shaver, P.R. (2007). *Attachment patterns in Adulthood: Structure, dynamics, and change*. New York: Guilford Press
- Mikulincer, M., Gillath, O., Sapir – Lavid, Y., Yakoobi, E., Arias, K., Tai – Aloni, L. i Bor, G. (2003). Attachment theory and concern for others' welfare: Evidence that activation of the sense of secure base promotes endorsement of self – transcendence values. *Basic and Applied Social Psychology*, 25, 299-312.
- Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy*. Cambridge: Harvard university Press.
- Mofrad, S., Abdullah, R. i Abu Samah, B. (2010). Do Children With Different Attachment Type Perceive Different Parental Rearing? *Journal of Psychology*, 1(1), 1-7.
- Noftle, E. E. i Gillath, O. (2009). Applying lessons from the person – situation debate to attachment theory and research. *Journal of Research in Personality*, 43 (2), 260-261.
- Obegi, J. H., Morrison, T. L. i Shaver, P. R. (2004). Exploring intergenerational transmission of attachment style in young female adults and their mothers. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21, 625-638.
- Pederson, D. R., Gleason, K. E., Moran, G. i Bento, S. (1998). Maternal attachment representations, maternal sensitivity, and the infant – mother attachment relationship. *Developmental Psychology*, 34, 925-933.
- Perris, C., Jacobsson, L., Lindström, H., von Knorring, L., i Perris, H. (1980): Development of a new inventory for assessing memories of parental rearing behaviour. *Acta Psychiatrica Scandinavica*. 61 (4), 265-274.
- Reizer, A. i Mikulincer, M. (2007). Assessing Individual Differences in Working Models of Caregiving. The Construction and Validation of the Mental Representations of Caregiving Scale. *Journal of Individual Differences*, 28 (4), 227-239.
- Rholes, W. S., Simpson, J. A., Blakely, B. S., Lanigan, L., i Allen, E. A. (1997). Adult attachment styles, the desire to have children, and working models of parenthood. *Journal of Personality*, 65, 357-385.
- Rholes, W. S., Simpson, J. A., i Blakely, B. S. (1995). Adult attachment styles and mothers' relationships with their young children. *Personal Relationships*, 2, 35-54.
- Rossi, A. S. i Rossi, P. H. (1993). Of Human Bonding: Parent-Child Relations Across the Life Course. *American Journal of Sociology*, 99 (2), 542-545.

- Shaver, P. R. i Hazan, C. (1998). A biased overview of the study of love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5, 473-501.
- Shaver, P. R., Mikulincer, M., i Shemesh-Iron, M. (2010). A behavioral - systems perspective on prosocial behavior. U: M. Mikulincer i P. R. Shaver (Ur.), *Prosocial motives, emotions, and behavior: The better angels of our nature* (73–91). Washington, DC: American Psychological Association.
- Simpson, J. A., Rholes, W. S., i Nelligan, J. S. (1992). Support seeking and support giving within couples in an anxiety-provoking situation: The role of attachment styles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 434-446.
- Simpson, J. A., Rholes, W. S., Orina, M. M., i Grich, J. (2002). Working models of attachment, support giving, and support seeking in a stressful situation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 598-608.
- Smojver – Ažić, S. (1999). *Privrženost roditeljima te separacija i individuacija kao odrednice psihološke prilagodbe studenata*. Neobjavljeni doktorski rad, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Smojver Ažić, S. i Jakovčić, I. (2006). Percepcija prošlih odnosa i privrženost adolescenata i njihovih majki. *Psihologijske teme*, 15 (1), 59-80.
- Sroufe, L. A. (2002). From infant attachment to promotion of adolescent autonomy: prospective, longitudinal data on the role of parents in development. U: J. G. Borkowski i S. L. Ramey (Ur.), *Parenting and the child`s world* (str. 187-202). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Sroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment and Human Development*, 7, 349-367.
- Steele, H., Steele, M. i Fonagy, P. (1996). Associations among attachment classifications of mothers, fathers and their infants. *Child Development*, 67, 541-555.
- Thompson, R. A. (2006). The development of the person: Social understanding, relationships, conscience, self. U: N. Eisenberg (Ur.), *Handbook of child psychology: Vol 3. Social, emotional, and personality development* (6izd., str. 91-112). New York: Wiley.
- Van Ijzendoorn, M, H., Goldberg, S., Kroonenberg, P. M. i Frenkel, O. J. (1992). The relative effects of maternal and child problems on the quality of attachment: a meta-analysis of attachment in clinical samples. *Child Development*, 63 (4). 840-858.
- Van Ijzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: a meta-analysis on the predictive validity of the adult attachment interview. *Psychological Bulletin*, 117, 387-403.

- Vondra, J. I., Hommerding, K. D. i Shaw, D. S. (1999). Stability and change in infant attachment in a low – income sample. U: J. I. Vondra i D. Barnett (Ur.), Atypical attachment in infancy and early childhood among children at developmental risk. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64 (3), 119-144.
- Vondra, J. I., Shaw, D. S., Searingen, L., Cohen, M., Owens, E. B. (2001). Attachment stability and emotional and behavioral regulation from infancy to preeschool age. *Development and Psychopathology*, 13, 13-33.
- Vrselja, I. i Glavak Tkalić, R. (2011). Odnos između rizičnog i delikventnog ponašanja nekih obiteljskih kontekstualnih čimbenika i roditeljskih odgojnih metoda. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19 (1), 51-63.
- Waters, E., Merrick, S., Treboux, D., Crowell, J., Albersheim, L. (2000). Attachment security in infancy and early adulthood: A twenty – year longitudinal study. *Child Development*, 71, 684-689.
- Weinfield, N. S., Whaley, G. J. L. i Egeland, B. (2004). Continuity, discontinuity, and coherence in attachment from infancy to late adolescence: Sequels of organization and disorganization. *Attachment and Human Development*, 6, 73-97.
- Winefield, H.R., Goldney, R.D., Tiggemann, M. i Winefield, A.H. (1990): Parental rearing behaviors: Stability of report over time and relation to adult interpersonal skills. *Journal of Genetic Psychology*. 151 (2), 211-219.